

ŠEŠĖLINĖ ATASKAITA
Apie Jungtinių Tautų Konvencijos dėl visų formų
diskriminacijos moterims panaikinimo (CEDAW)
įgyvendinimo Lietuvoje

Lietovos moterų organizacijų skėtinė asociacija “Lietuvos moterų lobistinė organizacija”
(LMLO)
www.lmlo.lt
Smilčių g. 5, 92277 Klaipėda

2023 m. gruodžio mėn. Lietuva

TURINYS

- I. Įvadas**
- II. Laikinosios specialiosios priemonės ir lyčių balansas sprendimų priėmime**
- III. Lyčių stereotipai, susijusi lyčių segregacija renkantis profesijas ir veiklas ir netolygus neapmokamo darbo namuose pasiskirstymas**
- IV. Lyčių atlyginimų atotrūkis ir lyčių lygybės planavimas darbovietėse**
- V. Kova su smurtu prieš moteris ir prekyba moterimis**
- VI. Lyčių lygybės politikos efektyvumas ir lyčių statistikos stoka**

I. Įvadas

Šešėlinė ataskaita dėl JT konvencijos Dėl visų formų diskriminacijos moterims (CEDAW konvencija) panaikinimo (toliau – Šešėlinė ataskaita) parengta didžiausios Lietuvoje moterų organizacijų skėtinės asociacijos – Lietuvos moterų lobistinės organizacijos (LMLO), vienijančios virš 40 narių - aktyviausių moterų organizacijų, universitetų, moterų profesinių sąjungų atstovų. LMLO yra Europos Sąjungos (ES) moterų organizacijų skėtinės organizacijos – Europos moterų lobistinės organizacijos narė.

Rengiant šią šešėlinę ataskaitą prisidėjo visa eilė LMLO narių:

Europinių inovacijų centras
Kauno apskrities moterų krizių centras
Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras
Kretingos moterų informacijos ir mokymo centras
Lietuvos moterų teisių įtvirtinimo asociacija
Lygių galimybių plėtros centras
Moterų informacijos centras
Moterų veiklos inovacijų centras,
Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis
Dingusių žmonių šeimų paramos centras
Socialinių inovacijų fondas
Tauragės moters užimtumo ir informacijos centras
Lyčių lygybės tyrėjai iš Vilniaus Universiteto ir Mykolo Romerio Universiteto

Ši Šešėlinė ataskaita parengta LMLO narių pateiktos informacijos pagrindu, LMLO atliktos CEDAW komiteto Baigiamųjų Pastebėjimų įgyvendinimo stebėsenos nuo 2019 m. lapkričio mėn iki 2023 rugsėjo mėn. pagrindu (Concluding Observations on the Sixth periodic report of Lithuania of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW/C/LTU/CO/6), taip pat atsižvelgiant į informaciją, pateiktą Lietuvos Vyriausybės Septintajame periodiniame pranešime dėl CEDAW Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje (toliau – Septintasis pranešimas), kurio projektas buvo apsvarstytas Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos posėdyje 2023 m. rugsėjo 20 d. Šešėlinei ataskaita apsvarstyta su LMLO narėmis teminiuose susitikimuose, apsvarstyta ir jai pritarta LMLO Valdybos susitikime.

Nuo 2019 m. lapkričio mėn iki 2023 m. rugsėjo mėn. įvyko nemažai pokyčių. Veiksmai, kurių buvo imtasi CEDAW komiteto Baigiamųjų pastebėjimų įgyvendinimui atspindėti Septintajame pranešime. LMLO pastebi ir pozityvių pokyčių, ypač kovojant su smurtu prieš moteris ir smurtu artimoje erdvėje, vertinat ir eliminuojant tradicinius stereotipus, sąlygojančius, *inter alia*, profesijų, specialybių, darbų pasirinkimus; skatinant lyčių balansą politikoje. Pastebimos pastangos gerinti lyčių lygybės politikos įgyvendinimą vietos savivaldos lygmeniu, bendradarbiauti su moterų nevyriausybėmis organizacijomis.

LMLO atkreipia dėmesį, kad siekiant nuosekliai ir sistemingai įgyvendinti CEDAW komiteto Baigiamuosius pastebėjimus, Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2021 m. birželio 11 d. įsakymu Nr. A1-448¹ buvo patvirtintas Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto baigiamųjų

¹ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/05d20380caab11eba2bad9a0748ee64d>

pastabų Lietuvai dėl šeštojo periodinio pranešimo dėl Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims įgyvendinimo 2021–2023 metų veiksmų planas (toliau – Planas). Tokio Plano parengimą CEDAW komitetas įvertino teigiamai². Šis Planas apima nemažą kiekį CEDAW komiteto rekomendacijų, nurodomi veiksmai konkrečioms rekomendacijoms įgyvendinti, už konkrečių veiksmų įgyvendinimą atsakingi vykdytojai (institucijos), įgyvendinimo terminai bei laukiami rezultatai, numatyta grafa pastaboms apie vykdymą.

Tačiau Plane nebuvo numatyta konkretaus įgyvendinimo ir koordinavimo mechanizmo, įgyvendinimo rodiklių, atsiskaitomybės už numatytų veiksmų įvykdymą/neįvykdymą ir įgyvendinimo rezultatų viešinimo veiksmų. Tai apsunkino LMLO galimybes efektyviai vykdyti Plano įgyvendinimo stebėseną.

Pripažindama ir vertindama Vyriausybės pastangas ir toliau tobulinti teisinę bazę siekiant lyčių lygybės *de jure*, LMLO reiškia susirūpinimą dėl lėtos faktinės lyčių lygybės pažangos ir nepakankamo CEDAW komiteto pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo efektyvumo. Šis susirūpinimas kyla sistemingai stebint CEDAW rekomendacijų įgyvendinimą visose srityse. Vėliausias stebėsenos etapas, atliktas 2023 m. kovo-birželio mėn. Stebėsenos detalios ataskaitos išvadosse nurodoma, kad didelė dalis CEDAW rekomendacijų buvo įgyvendinama tik dalinai, arba nepavyko gauti informacijos dėl jų įgyvendinimo. Moterų nevyriausybinės organizacijos kasdieniame darbe taip pat pastebi, kad pokyčiai lyčių lygybės pažangos *de facto* linkme vyksta lėtai. Be to, po 2019 metų kilę globaliniai iššūkiai – COVID pandemija, karo pasėkmės, spartūs klimato pokyčiai turi neproporcingai didelį poveikį moterų padėčiai. Taigi, nors Lietuvoje galima stebėti kai lyčių lygybės pažangos požymius, moterys vis dar patiria visa eilę problemų, kurios reikalauja sprendimų. Vyriausybės dėmesio ir pastangų.

LMLO atkreipia dėmesį į keletą kritiškai svarbių sričių:

- platus spektras įvairių aspektų **užimtumo ir moterų ekonominės nepriklausomybės** srityje: atlyginimų skirtumas, kuris nemažėja, darbo rinkos vertikali ir horizontali segregacija pagal lytį; skurdo feminizacija, ypač pagyvenusių moterų, kurių pensijos tiesiogiai priklauso nuo atlyginimų; prastos pažeidžiamų grupių moterų (kaimo moterų, moterų 55+ amžiaus grupės, vienišų mamų, moterų su negalia) užimtumo galimybių ir maži atlyginimai; nepakankama valstybės pagalba moterims, siekiančioms pradėti verslą, ypač kaimo moterims ir neįgalioms moterims.
- formalus darbdavių požiūris į **lyčių lygybės planavimą darbovietėse**, nepakankamas darbdavių suvokimas apie lyčių lygybės planų svarbą ir teikiamą naudą, near teisinio įpareigojimo dėl lyčių lygybės planų darbovietėse įgyvendinimo stebėsenos, vertinimo, atsiskaitomybės ir rezultatų viešinimo, nepakankamas darbdavių švietimas ir informavimas siekiantis keisti darbdavių požiūrį į moterų vaidmenį darbo rinkoje.
- **smurtas prieš moteris**, ypač artimoje aplinkoje, seksualinis smurtas, prekyba moterimis, ypač seksualinio išnaudojimo tikslais – visa tai reikalauja ypatingo dėmesio ir galingų tęstinių pastangų užtikrinant prevenciją, apsaugą, baudžiamąjį persekiojimą, specializuotą kompleksinę pagalbą aukoms, efektyvų teisės aktų taikymą. Smurto prieš moteris su negalia atveju turi būti atsižvelgiama į jų specialiuosius poreikius. Turi būti atsižvelgiama į moterų migrančių, kitų pažeidžiamų grupių moterų specifiką smurto prieš jas atvejais.
- nelygus galių santykis, **lyčių balanso stoka sprendimų priėmimo ir vadovaujančiose pozicijose** politikoje, ekonomikoje, versle, moksle, kitose srityse išlieka. Lyčių balansui aprendimų priėmimo

² The Committee welcomes the development and approval of an action plan to implement the concluding observations by the CEDAW Committee on Lithuania's sixth periodic report (...)

https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/tarptautinis/ebpo/CEDAW%20COMMITTEE%2081ST%20SESSION_Follow-up_Assessment_Lithuania_final.pdf

užtikrinti ir paspartinti reikia dėti tolesnes pastangas, įskaitant ir laikinųjų specialiųjų priemonių taikymą.

- **dominuojantys tradiciniai lyčių stereotipai** apie moterų vaidmenį visuomenėje, darbo rinkoje, vadovaujančiose pozicijose, politikoje ir kitose srityse įtakoja be kita ko ir **nevienodą neapmokamo darbo namuose**, įskaitant vaikų priežiūros, pagyvenusių, neįgaliųjų šeimos narių globos, slaugos darbus. Stokojama prieinamų, kokybiškų vaikų priežiūros paslaugų, nepakanka lengvai prieinamų geros kokybės socialinių, slaugos paslaugų senyvo amžiaus asmenims, asmenims su negalia. Vis sunkiau prieinamos sveikatos priežiūros paslaugos, ypač kaimo gyventojams. Ilga, menesius trunkanti laukimo trukmė norint kreiptis į gydytojus. Viešųjų paslaugų teikimas stokoja lytims jautraus, į žmonių poreikius orientuoto, vientiso požiūrio. Visa tai dvigubina dažniausiai moterų atliekamo neapmokamo darbo našumą.

- vyriausybės politikos pokytis **keičiant moterų pažangos ir lyčių lygybės politiką į lygių galimybių visiems politiką** veda link neefektyvaus lyčių aspekto integravimo ir specialiųjų priemonių moterų pažangai užtikrinti stokos. Akivaizdi lyčių statistikos ir statistikos segreguotos pagal lytį stoka – nebeleidžiamas kasmetinis lyčių statistikos leidinys Moterys ir vyrai Lietuvoje, kuris talpino detalią įvairių sričių statistiką pagal lytį. Stokojant statistinių duomenų nelieta galimybės identifikuoti lyčių nelygybės apraiškų, jos tampa paslėptu reiškiniu. Stokojama privalomai atliekamo poveikio lytims vertinimo, lytims jautraus biudžeto ir kitų lyčių aspekto integravimo įrankių panaudojamumo. Lyčių lygybės institucinis mechanizmas tampa orientuotu į lygių galimybių visiems užtikrinimo mechanizmą, kuriame lyčių lygybės problematika “išstipsta” tarp kitų pagrindų. Nepakankama institucinė ir finansinė pagalba moterų organizacijoms, išplaukianti iš minėto pokyčio link lygių galimybių visiems politikos stabdo faktinės lyčių lygybės siekio pažangą.

-svarbus iššūkis – **mažas CEDAW konvencijos ir jos Fakultatyvinio protokolo žinomumas ir taikymas**. Į CEDAW komiteto rekomendacijas, netgi pateiktas pakartotinai, dažniausiai atsižvelgiama dalinai, arba netgi neatsižvelgiama visai, kai kad pvz., į rekomendaciją dėl laikinųjų specialiųjų priemonių taikymo.

Šie minėti iššūkiai detalizuojami LMLO Šešėlinėje ataskaitoje. Šešėlinė ataskaita struktūrizuota pagal CEDAW konvencijos straipsnius, kritinius iššūkius ir nuorodas į atitinkamus CEDAW komiteto Baigiamųjų pastebėjimų punktus.

II. Laikinosios specialiosios priemonės ir lyčių balansas sprendimų priėmimo (CEDAW 4 ir 7 straipsniai)

(Baigiamieji pastebėjimai paragrafai 18, 19, 28, 29)

Statistiniai duomenys rodo, kad moterų ir vyrų atstovavimas politinių sprendimų priėmimo – Seime, savivaldybių tarybose – tolimas iki lyčių balanso ir ši disproporcija metai iš metų keičiasi labai mažai. Po kiekvienų rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą tenka stebėti, kad moterų Seime, moterų savivaldybių tarybose skaičius nesiekė ir 30 proc. Šių metų rinkimuose į savivaldybių tarybas moterų skaičius, ilgą laiką varijavęs tarp 19-22 proc. pagaliau viršijo 30 proc., o moterų merių skaičius tepasiekė 10 proc. Moterų-ministrių skaičius įvairiais laikotarpiais varijavo nuo 0 iki 3. Svarbu pažymėti, kad pastarojoje Vyriausybėje pasiektas ženklus proveržis – 5 (neseniai –6) ministrės moterys, įskaitant Ministrę Pirmininkę. Visgi Europos lyčių lygybės instituto Lyčių lygybės indekso duomenimis³ galios srityje Lietuva tesurinko 48,6 balų - mažiausiai balų lyginant su kitomis šaltimis – darbas, laikas, pinigai žinios ir kt.

³ <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/LT>

CEDAW komitetas pakartotinai pateikė Lietuvai rekomendacijas dėl laikinųjų specialiųjų priemonių. Laikinių specialiųjų priemonių stoka yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl moterų skaičius politikoje auga taip lėtai. CEDAW komitetas Baigiamųjų pastebėjimų 18 ir 19 paragrafuose išreiškė susirūpinimą dėl to, kad Lietuvoje vis dar nepriimtos laikinosios specialiosios priemonės. Atsižvelgdamas į ankstesnes savo rekomendacijas (CEDAW/C/LTU/CO/5 19 dalis), Komitetas Valstybei narei rekomendavo Lietuvai:

“a) pašalinti teisinės kliūtis laikinosioms specialiosioms priemonėms priimti ir taikyti, užtikrinti administracinių, vykdomųjų, politinių ir programinių būdų, kuriais siekiama skatinti tikrąją moterų ir vyrų lygybę, atsižvelgiant į šalies išpareigojimus pagal Konstituciją, parengimą ir skatinti juos naudoti;

b) didinti įstatymų leidėjų, politikos formuotojų ir kitų valstybinio ir nevalstybinio sektorių subjektų, įskaitant privatųjį sektorių, informuotumą apie laikinųjų specialiųjų priemonių naudojimą, kaip svarbią priemonę kovojant su diskriminacija visose srityse ir siekiant tikrosios lygybės;

c) priimti laikinasias specialiąsias priemones, skatinančias tikrąją moterų ir vyrų lygybę visose srityse, kuriose moterys nepakankamai atstovaujamos arba yra atsidūrusios nepalankioje padėtyje, pavyzdžiui, dalyvavimas politiniame ir viešajame gyvenime, švietimas ir užimtumas, ir sukurti jų įgyvendinimo stebėsenos mechanizmą, vadovaujantis Konvencijos 4 straipsnio 1 dalimi ir bendrąja rekomendacija Nr. 25 (2004 m.) dėl laikinųjų specialiųjų priemonių⁴”

Be to, CEDAW komitetas Baigiamųjų pastebėjimų 29 punkte pakartotinai rekomendavo Lietuvai: „Primindamas savo ankstesnę rekomendaciją (CEDAW/C/LTU/CO/5 29 dalis), Komitetas rekomenduoja Valstybei narei stiprinti pastangas didinti moterų atstovavimą politiniame gyvenime ir priimti laikinasias specialiąsias priemones, įskaitant politinių partijų kandidačių ir savivaldybių vadovių kvotas, siekiant didinti moterų, ypač kaimo moterų, etninėms mažumoms priklausančių moterų ir neįgalių moterų, dalyvavimą politiniame ir viešajame gyvenime, įskaitant galimybę moterims įgyti aukščiausią diplomatinį statusą ir turėti valstybei atstovaujantiems asmenims suteikiamą diplomatinį statusą, ir savivaldybėse, atsižvelgiant į jo bendrąją rekomendaciją Nr. 23 (1997 m.) „Dėl moterų dalyvavimo politiniame ir viešajame gyvenime⁵“.

Lietuvos Vyriausybės Septintajame periodiniame pranešime dėl CEDAW konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje⁶ stokojama informacijos dėl CEDAW komiteto rekomendacijos dėl laikinųjų specialiųjų priemonių įgyvendinimo. Informacija, pateikta dėl CEDAW konvencijos 6 straipsnio įgyvendinimo nėra susijusi su laikinųjų specialiųjų priemonių taikymu.

Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto Baigiamųjų pastabų Lietuvai dėl šeštojo periodinio pranešimo dėl Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims įgyvendinimo 2021–2023 metų veiksmų plane⁷ (toliau – Planas) iš dalies atspindėtos Baigiamųjų pastebėjimų 19 dalies a ir b punktuose nurodytos rekomendacijos. Plane nėra nurodyta veiksmų c) rekomendacijos įgyvendinimui.

⁴ <https://digitallibrary.un.org/record/3840062?ln=en>

⁵ <https://digitallibrary.un.org/record/3840062?ln=en>

⁶ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=3&CountryID=101&DocTypeID=29

⁷ Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto baigiamųjų pastabų Lietuvai dėl šeštojo periodinio pranešimo dėl Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims įgyvendinimo 2021–2023 metų veiksmų planas (toliau – Planas). 1 psl. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/05d20380caab11eba2bad9a0748ee64d>

Veiksmai, kurių planuojama imtis įgyvendinant a) rekomendaciją apima Lygių galimybių įstatymo pakeitimų parengimą, ir tokių laikinųjų specialiųjų priemonių poreikio aptarimą su socialiniais partneriais. suplanuoti veiksmai neapima šios a) rekomendacijos dalies: „užtikrinti administracinių, vykdomųjų, politinių ir programinių būdų, kuriais siekiama skatinti tikrąją moterų ir vyrų lygybę, atsižvelgiant į šalies išipareigojimus pagal Konstituciją, parengimą ir skatinti juos naudoti“. Veiksmai, kuri planuojama imtis įgyvendinant b) rekomendaciją apima laikinųjų specialiųjų priemonių taikymo informacinio lankstinuko, skirto informuoti visuomenę apie specialiųjų laikinųjų priemonių taikymo naudą, parengimą ir informacijos sklaidą. Suplanuoti veiksmai neapima šios b) rekomendacijos dalies: „didinti įstatymų leidėjų, politikos formuotojų ir kitų valstybinio ir nevalstybinio sektorių subjektų, įskaitant privatųjį sektorių, informuotumą“. Veiksmų įgyvendinti c) punkte nurodytą rekomendaciją Plane nenumatyta.

LMLO neramina tai, kad siekiant užtikrinti laikinųjų specialiųjų priemonių taikymą siūloma keisti bendrąjį visiems pagrindams Lygių galimybių įstatymą, o ne lyčių lygybei užtikrinti skirtą specialųjį Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, Rinkimų kodeksą, Švietimo įstatymą ir kitus atitinkamų sričių, kuriose moterys nepakankamai atstovaujamos arba yra atsidūrusios nepalankioje padėtyje, įstatymus. Nemanome, kad paairinktas kelias efektyviausiai pasitarnaus lyčių lygybės pažangai ir moterų diskriminacijos panaikinimui bei lyčių balanso sprendimų priėmimo užtikrinimui

2022 metais LMLO parengė ir pateikė naująjį Rinkimų kodeksą rengusiai darbo grupei visą kompleksą siūlymų, sudarančių palankias teises prielaidas lyčių balansui politikoje, įskaitant siūlymus dėl laikinųjų specialiųjų priemonių, Šie siūlymai taip pat pateikti valstybės institucijoms bei pristatyti Seimo Laikinajai moterų grupei. Tačiau priimtame naujajame Rinkimų kodekse ne tik nebuvo atsižvelgta į joki iš pateiktų siūlymų – Rinkimų kodekse nebeliko net lyčių lygybės principo. 2023 metais LMLO vėl parengė visą kompleksą siūlymų dėl laikinųjų specialiųjų priemonių taikymo dėl 3 teisės aktų pakeitimų: Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, Rinkimų kodekso ir Politinių organizacijų įstatymo. Šie siūlymai bus apsvastyti su Seimo laikinąja moterų grupe ir pakartotinai pateikti atsakingoms valstybės institucijoms.

LMLO rekomenduoja:

1. Sudaryti teises prielaidas laikinųjų specialiųjų priemonių praktiniam taikymui, ypač politinėse partijose, priimant ir įgyvendinant LMLO pasiūlytus Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, Rinkimų kodekso ir Politinių organizacijų įstatymo ir kitų reikiamų įstatymų pakeitimus
2. Skatinti laikinųjų specialiųjų priemonių įgyvendinimą ir užtikrinti laikinųjų specialiųjų priemonių įgyvendinimo stebėseną, sukuriant efektyvius stebėsenos, vertinimo, atsiskaitomybės ir viešinimo mechanizmus ir įtraukiant į šiuos mechanizmus moterų nevyriausybines organizacijas
3. Bendradarbiaujant su lyčių lygybės ekspertais, moterų organizacijomis organizuoti tikslines švietėjiškas priemones, informacines ir visuomenės suvokimo skatinimo kampanijas apie laikinųjų specialiųjų priemonių naudojimą, kaip svarbią priemonę kovojant su diskriminacija visose srityse, užtikrinant lyčių balansą politikoje ir visų sričių sprendimų priėmimo.
4. Remti moterų organizacijų iniciatyvas skirtas geresniam moterų atstovavimui politikoje: moterų lyderystės mokymams, moterų politikų tinkle palaikymui, kampanijoms žiniasklaidoje dėl lyčių balanso 50/50 ir kt.

III. Lyčių stereotipai, lyčių segregacija profesijų pasirinkimuose ir netolygus neapmokamo darbo namuose pasiskirstymas (CEDAW, straipsniai 5, 10, 13) (Baigiamieji pastebėjimai, paragrafai 20, 21, 36, 40,)

Diskriminaciniai lyčių stereotipai apie moterų ir vyrų vaidmenis darbe, visuomenėje, šeimoje tebeišlieka ir sąlygoja visa eilę lyčių lygybės problemų. Tai nesunku pastebėti kasdienio gyvenimo įvairiose situacijose – moterys dominuoja globos, rūpybos, priežiūros, maitinimo sektoriuose, vyrai transporto, statybos, informacinių technologijų sektoriuose. Ir tai lemia tiek lyčių pajamų atotrūkį, tiek moterų dvigubą našta darbe ir šeimoje-ypač neapmokamo darbo namie krūvį.

Apgailestaujant tenka atkreipti dėmesį, kad nuo 2017 metų nebėra leidžiamas oficialiosios statistikos leidinys Moterys ir vyrai Lietuvoje, kuris talpino detalią ir išsamią statistiką apie lyčių padėties skirtumus daugelyje sričių, įskaitant profesinės ir sektorinės darbo rinkos segregacijos statistiką. Atnaujintas oficialiosios statistikos portalas <https://osp.stat.gov.lt/lyciu-lygybe> apima tik itin ribotą lyčių lygybės rodiklių skaičių ir neretu atveju net ir šis ribotas rodiklių skaičius nematuoja moterų ir vyrų padėties atotrūkio rodikliais apimamose srityse, kaip kad profesinės ir sektorinės darbo rinkos segregacijos pagal lytį ar moterų ir vyrų skiriamą laiką neapmokamam darbui namuose ir ypač pagyvenusių ir neįgalųjų šeimos narių priežiūrai. Ribota lyčių statistika neleidžia identifikuoti, stebėti, analizuoti lyčių (ne)lygybės padėties daugeliu aspektų, atlikti palyginimus, įskaitant lyties ir kitų peidžiamumų (pvz., negalios) sankirtose atsirandančią nelygybę. **Lyčių padėties skirtumai tampa paslėptu, nematomu reiškiniu.** Tačiau Europos lyčių lygybės indekso duomenimis Laiko domene <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/LT> Lietuva tik vos viršijo pusę kelio link lyčių lygybės šioje plotmėje - surinko tik 62.1 taško iš 100 galimų.

Stereotipų įtaka profesijų ir veiklos pasirinkimams.

LMLO 2022 metais atliko kokybinį tyrimą „Stereotipinių nuostatų lyčių atžvilgiu įtaka darbų (studijų, specialybių, profesijų) pasirinkimui“⁸. Dauguma tyrimo dalyvių išsakė nuomonę, kad lytis neturi būti kriterijus renkantis profesiją. Kai kurios savybės yra būdingos moterims ar vyrams, tačiau įvairioms profesijoms svarbiau savybių rinkiniai, o ne konkreti viena moters ar vyro savybė. Svarbiau yra interesas, vertybinis aspektas, talentas, asmeninės savybės. Svarbiausia yra atpažinti kas asmeniui tinka ir patinka, kokias savo stiprybes pastebi, kas labai domina, apie ką įdomu skaityti ar domėtis plačiau.

Nors kaip vieną svarbiausių veiksmų renkantis profesiją jaunimo atstovės ir atstovai įvardijo asmenines pažiūras, neakcentuojant lyčių aspekto, tačiau pripažino, kad pažiūrų susiformavimui ar galutinio sprendimo priėmimui svarbi tėvų, artimųjų, draugų, pedagogų nuomonė, iš socialinių tinklų, žiniasklaidos gaunama informacija. Požiūrį į tai, kas yra tipiškai „moteriškos“ ar tipiškai „vyriškos“ profesijos, specialybės formuoja matomi pavyzdžiai iš aplinkos arba tai kas labiausiai matoma viešojoje erdvėje (žiniasklaidoje, filmuose ir pan.). Tipiškai „moteriškos“ ar tipiškai „vyriškos“ profesijos, darbai, veiklos apibūdinamos nurodant, kokios savybės reikalingos vieno ar kito darbo atlikimui. „Moteriškos“ profesijos dažniausiai stereotipiškai apibūdinamos kaip reikalaujančios daugiau kruopštumo, atjautos, rūpinimosi kitais žmonėmis, mažiau atsakomybės. „Vyriškos“ profesijos

⁸ https://lmlo.lt/wp-content/uploads/2022/12/2022m._tyrimo_santrauka.pdf

įvardinamos kaip „rimtos“ ar „sunkios“, siejamos su daugiau atsakomybės, patiriant didesnę įtampą, reikalaujančios didesnės fizinės jėgos.

Pedagogių ir pedagogų nuomone didžiausią įtaką, renkantis netipines lyčiai studijas, specialybes, profesijas, darbus turi visuomenės nuomonė. Visuomenės nuomonę formuoja žiniasklaida, socialiniai tinklai. Viešinami gerosios praktikos pavyzdžiai žiniasklaidoje padrąsina moksleivius ar moksleives norinčias ar norinčius rinktis netradicines savo lyčiai profesijas. Dauguma tyrimo dalyvių manė, kad profesijos pasirinkimui svarbus ir atlyginimų faktorius, profesijos ar darbo prestižas.

Tyrimo dalyvių nuomone aktyviau ir drąsiau netipines lyčiai profesijas renkasi merginos. Esmine to priežastimi įvardijamas istorinis kontekstas, didesnis moterų palaikymas iš visuomenės pusės. Tuo tarpu vyrai, pasirinkę netradicines jų lyčiai profesijas, mažiau palaikomi, jiems dažniau klijuojamos neigiamos etiketės. Spartesni pokyčiai renkantis netipines lyčiai profesijas, specialybes, pastebimi didžiuosiuose miestuose.

LMLO rekomenduoja:

1. Atlikti teisės aktų, reglamentuojančių ugdymo karjerai sistemą, poveikio vertinimą lyčių lygybės aspektu ir juos patobulinti tokiu būdu, kad šioje sistemoje būtų nuosekliai integruotos ir efektyviai įgyvendinamos lyčių lygybės nuostatos, visų pirma susijusios su lyčių stereotipų nulemtų studijų, profesijų, specialybių, darbų pasirinkimų eliminavimu ir skatinimu rinktis profesijas pagal norus, gebėjimus, nepaisant lyties.
2. Užtikrinti karjeros ugdymo modelio efektyvų funkcionavimą ir konsultacijų prieinamumą, nepriklausomai nuo gyvenamosios vietovės, aprūpinant pakankamais laiko ir žmogiškaisiais resursais. Parengti ir patvirtinti karjeros konsultanto-specialisto standartą, kuriame būtų integruotos lyčių lygybės nuostatos, sudarančios pagrindą lyčių stereotipų nulemtų profesinių pasirinkimų prevencijai.
3. Sistemingai ir kokybiškai tobulinti švietimo srities darbuotojų, karjeros konsultantų, užimtumo tarnybų konsultantų, žiniasklaidos atstovų, žurnalistų gebėjimus lyčių lygybės srityje, įskaitant gebėjimus atpažinti ir vertinti egzistuojančius lyčių stereotipus ir juos eliminuoti iš teikiamų konsultacijų, iš žiniasklaidos turinio, taip pat reklamos. Tam tikslui pasitelkti suaugusiųjų neformaliojo švietimo teikiamas galimybes, lyčių lygybės ekspertus, moterų nevyriausybines organizacijas. Užtikrinti nuolatinę, į praktinį taikymą orientuotą metodinę pagalbą šiuo klausimu.
4. Organizuoti tęstines, sistemingas visuomenės švietimo ir informavimo kampanijas, skirtas stereotipinių nuostatų apie „tradiciškai vyriškas“ ir „tradiciškai moteriškas“ profesijas, specialybes, studijas, darbus poveikio mažinimui ir skatinančias visuomenę, šeimą, artimuosius padėti jaunimui rinktis darbus pagal savo savybes, talentus, norus, gebėjimus, pašaukimą, o ne pagal lytį, neatmesti patrauklios profesijos vien tik dėl stereotipinio jos vyriškumo ar moteriškumo. Formuoti visuomenės nuomonę, kad visus darbus sėkmingai gali atlikti ir moterys, ir vyrai.
5. Organizuoti tikslines informavimo kampanijas jaunimui, kurios ne tik toliau skatintų merginų netradicinius pasirinkimus, bet ir formuotų analogiškai teigiamą požiūrį į vaikinų netipinius lyčiai karjeros pasirinkimus.

6. Sistemingai viešinti, pasitelkiant moterų nevyriausybines organizacijas, įvairias žiniasklaidos priemones, socialinius tinklus, reklamą ir pan., moterų sėkmės istorijas netradiciniuose moterims darbuose ir vyrų sėkmės istorijas netradiciniuose vyrams darbuose.
7. Užtikrinti mokymo programų, vadovėlių, kitos mokymo medžiagos turinio sistemingą stebėseną ir vertinimą pasitelkiant lyčių lygybės ekspertus, prireikus inicijuoti reikiamus pakeitimus, užtikrinančius lyčių stereotipų eliminavimą, taip užkertant kelią jų įtakai renkantis profesijas, specialybes, studijas, darbus.
8. Siekti didesnio vyrų pritraukimo į mokyklas, įskaitant galimybę pasinaudoti specialiosiomis laikinosiomis priemonėmis, nurodytomis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme. Mokytojo darbas stereotipiškai tapatinamas su moterišku darbu. Daugiau vyrų mokytojų mokyklose *inter alia* pasitarnautų mokiniams kaip gerosios praktikos pavyzdys, gyvas įrodymas, kad mokytojas – lyčiai neutrali profesija.

Stereotipų įtaka „nematomam“ neapmokamo darbo krūviui namuose

Neapmokamas, nevertinamas, nematomas darbas namuose – vaikų, senyvo amžiaus ir sveikatos sutrikimų turinčių ar asmenų su negalia priežiūra ir slauga. namų ruošos darbai - vis dar daugeliu atveju gula ant moterų pečių. 2023 metais Vilniaus Universiteto mokslininkų atliktas tyrimas „Lietuvos modernios visuomenės (ne)modernėjimas: vertybių kaita lyčių lygybės aspektu“, *inter alia* nustatė, kad moterys iki šiol tradiciškai atlieka didžiąją dalį neapmokamo darbo namuose: „Realiam šeimos gyvenime pokyčių nedaug, lyčių vaidmenys šeimoje išlieka tradiciniais ar daugiau tradiciniais. Atsakomybė už įvairias šeimos gyvenimo sritis, tarp jų ir vaikų priežiūrą, pasislinko link abiejų partnerių atsakomybės, tačiau aptarnavimo, buities darbai ir toliau gula ant moterų pečių.“⁹ Analogišką situaciją fiksuoja ir pagrindžia ir kiti ankstesni tyrimai bei Europos lyčių lygybės indekso duomenys.

Vyriausybės Septintajame periodiniame pranešime dėl CEDAW Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje išties pateikiama nemažai informacijos dėl atliktų veiksmų, skirtų eliminuoti lyčių stereotipus, kurie, *inter alia*, sąlygoja netolygų pasidalijimą neapmokamu darbu namuose, ypač vaikų priežiūros. Šie veiksmai duoda matomą rezultatą – išties praktiniame gyvenime vis dažniau pastebimi vyrai, besirūpinatys vaikais viešose erdvėse ir namie. Jaunimas ypač noriai priima „rūpestingo tėvo“ koncepciją, taip mažinama neapmokamo darbo našta jaunoms moterims.

Daug labiau nematomas ir mažai dėmesio sulaukiantis fenomenas – neapmokamas senyvo amžiaus asmenų, asmenų su negakia, sergančių šeimos narių globos, priežiūros, slaugos neapmokamas darbas, kurį iš esmės atlieka beveik vien moterys. Moterų organizacijos savo kasdieniame darbe labai dažnai mato, kad nematomą skaugos, globos, priežiūros darbą, neskaičiuodamos valandų, neturėdamos laiko poilsiui atlieka būtent moterys. Šis fenomenas nėra gerai ištirtas, taiga ir konkrečių duomenų yra labia nedaug. Stokojama ir statistinių duomenų, koku procentu viešosios paslaugos, ypač socialinės, slaugos, sveikatos priežiūros paslaugos realiai padengia tikrąjį tokių paslaugų poreikį, t.y., kiek iš tiesų padedama moterims, prižiūrinčioms senyvus, sergančius, neįgalius šeimos narius. Oficialios statistikos portale, lyčių lygybės sekcijoje <https://osp.stat.gov.lt/lyciu-lygybe> pateikiamas tik vienas

⁹ Virginija Jurėnienė, Giedrė Purvaneckienė. Lietuvos modernios visuomenės (ne)modernėjimas: vertybių kaita lyčių lygybės aspektu/Monografija. - Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2023. - 482 p.

rodiklis, Vyresniojo amžiaus žmonių ir neįgaliųjų priežiūros paslaugų prieinamumas. Tačiau rodiklio detalizavimas rodo tik globos įstaigų vietų skaičių, paslaugų vartotojų skaičių ir pan.

- “Vietų skaičius globos įstaigose seniems žmonėms metų pabaigoje
- Gyventojų skaičius globos įstaigose seniems žmonėms metų pabaigoje
- Vietų skaičius globos įstaigose suaugusiems neįgaliesiems metų pabaigoje
- Gyventojų skaičius globos įstaigose suaugusiems neįgaliesiems metų pabaigoje
- Socialinių paslaugų asmens namuose gavėjai. “

Nurodytame Oficialiosios statistikos portale nepateikiama duomenų, leidžiančių atlikti palyginimą, kokių procentu tenkinamas realus socialinių paslaugų ir slaugos paslaugų poreikis. O būtent nepatenkintas socialinių ir slaugos paslaugų poreikis yra ta našta, kuri gula visų pirma ant moterų pečių; ir tai įsigalėjusių stereotipų pasėkmė – globa, slauga ir priežiūra – moterų vaidmuo. Ypač sunki našta tenka moterims, prižiūrinčioms sunkią negalią turinčius šeimos narius ir artimuosius, pvz., sergančius senatvine demencija ar Alzheimerio liga. Stokojama informacijos apie teikiamų socialinių, slaugos ir sveikatos priežiūros paslaugų lengvesnio ar sudėtingesnio pasiekiamumo galimybes ir jų kokybės vertinimą, ypač kaimo ir miesto vietovėse, o taip pat informacijos pagal lytį, kas globoja ir rūpinasi senyvais, ypač vienišais asmenimis laikotarpiu, kai jų nelanko slaugos ar socialinis darbuotojas. Šalia to, Lietuvoje vidutinis išlaikomų 65 ir vyresnių gyventojų koeficientas viršija trečdalį – 31. Kai kuriose savivaldybėse šis koeficientas siekia ir 38¹⁰. Tai leidžia daryti prielaidą, kad moterų neapmokamo globos ir priežiūros darbo krūvis yra itin didelis, ypač tais atvejais, kai moteris ir viena augina vaikus ir rūpinasi senyvo amžiaus ir neretai silpnos sveikatos ar neįgaliais tėvais.

Kita vertus, nepakankamas dėmesys skiriamas moterų su negalia teisei į šeimą ir motinystę užtikrinti. Stereotipinės nuostatos jų atžvilgiu ir atitinkamų paslaugų infrastruktūros stoka sukuria precedentus, kai vaikai iš motinų atimami vien dėl jų negalios¹¹.

LMLO mato, kad šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimui, visų pirma moterų neapmokamo darbo namuose mažinimui sąlygos yra nepaskankamos. Visų pirma stokojama holistinio, į poreikius orientuoto požiūrio. Įvairios institucijos atsakingos už įvairius šio kompleksinio reiškinio aspektus, jų darbas near tarpusavyje suderintas ir koordinuotas, ir nė viena institucija nėra atsakinga už visą šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimo problemą. Kadangi vaiko priežiūros paslaugų, slaugos, globos, socialinių paslaugų stokojama, pasitaiko, kai šį darbą atlieka bedarbės moterys nelegaliai, taiga, praranda socialines garantijas. Skubiais atvejais slaugos, globos paslaugų gauti praktiškai labai sunku ar net neįmanoma. Be to, pagal Socialinio draudimo įstatymą sergančiam vaikui slaugyti suteikiama 14 dienų, o senyvo amžiaus ar negalią turinčio asmens slaugymui – tik 7 dienos.

LMLO rekomenduoja:

¹⁰ <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=77a6d7bc-c301-4aca-aff5-144ced727712#/>

¹¹ <https://www.facebook.com/NegaliosOrganizacijuForumas/posts/pfbid0QjW2yCiVV94rzdZ17gTeuEvWCcgNTNSXQFxcLsfw9NZd8z7L6Vb9wSjw2MxvNHZPl>
<https://www.facebook.com/NegaliosOrganizacijuForumas/posts/pfbid02Hih8Z3Rqsye48vnfHRAMGKzXRgodAR8xB4iyqJLknaePBHvwNYEMB6KqqlHuwVXpl>

1. **-Moterų neapmokamo darbo namuose, ypač slaugos, globos ir priežiūros, problemą laikyti prioritetine, spręstina neatidėliotinai ir kompleksiskai**
2. -Organizuoti moterų neapmokamo darbo namuose, ypač senyvo amžiaus, sergančių ar šeimos narių su negalia globos, slaugos ir priežiūros darbo, tyrimus ir vertinimus. Taip pat atsirai įvertinant neapmokamo darbo namuose našta, tenkančią specifiskai moterims su negalia. Tyrimų duomenų pagrindu parengti holistiniu požiūriu grįstus ir į realius asmenų poreikius orientuotus globos, slaugos ir priežiūros modelius, skirtus mažinti moterų neapmokamo darbo namuose našta
3. Pritaikyti holistinio pobūdžio socialinę inovaciją kuriant pilotinius DŠD-PC (darbo ir šeimos derinimo paslaugų centrus), kuriose paslaugos būtų teikiamos „vieno langelio“ principu: holistiniu požiūriu grįstų į asmenų poreikius orientuotų kompleksinių moterų neapmokamą darbą namuose mažinančių, darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimą užtikrinančių paslaugų paketas. To promote and support establishment of pilot business incubators or networks of holistic work-life balance support services, which could be run by women's NGOs.
4. Gerinti socialinių, slaugos ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą, pasiekiamumą ir kokybę. Plėtoti paslaugas, kurios padėtų moterims su negalia realizuoti savo teises į motinystę. Gerinti gyventojų informuotumą apie teikiamas paslaugas ir galimybes jas gauti, pvz., parengiant ir platinant, ypač kaimo vietovėse, atmintines kokias paslaugas gali gauti gyventojai, prižiūrintys senyvo amžiaus ar neįgalius šeimos narius, kur ir kaip kreiptis ir pan.
5. Pasitelkus lyčių lygybės mokslininkus, ekspertus, moterų nevyriausybines organizacijas, nagrinėti, vertinti ir viešinti pažangių šalių praktikas, leidžiančias moterims ir vyrams tolygiai dalintis neapmokamo darbo namuose našta, ypač mažinančias moterų patiriamą senyvo amžiaus, sergančių ar šeimos narių su negalia globos, slaugos ir priežiūros darbo krūvį ir skatinti jų taikymą Lietuvoje. Keisti hegemoninio vyriškumo normas ir diegti rūpestingojo vyriškumo nuostatas ir jas pagrindžiančias praktikas.
6. Organizuoti tęstines tikslines švietėjiškas priemones ir visuomenės informavimo kampanijas, skirtas keisti visuomenės požiūrį į vadinamuosius „moteriškus“ ir „vyriškus“ darbus namuose, ypač globos, slaugos ir priežiūros darbus ir namų ruošos darbus. Tam galima pasitelkti vaizdo klipus per TV, socialinėse medijose, viešojo transporto priemonėse. Skelbti mokslo populiarinimo straipsnius, o gal net ir komiksus spaudoje. Organizuoti patrauklias diskusijas radijo laidose lyčių lygybės klausimais. Pasirinkti tikslingas integruotos komunikacijos priemones ir kanalus, kad būtų pasiekta tikslinė auditorija.

IV. Moterų ir vyrų atlyginimų skirtumas ir lyčių lygybės planavimas darbovietėse

(CEDAW Straipsnis 11)

(Baigiamieji pastebėjimai paragrafai 36, 37)

CEDAW Komitetas Baigiamuosiuose pastebėjimuose, 36 punkte išreiškė susirūpinimą dėl:

„a) nuolatinio moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumo, taigi ir atotrūkio tarp lyčių, atsižvelgiant į pensijų išmokas ir mažesnius atlyginimus toje veiklos srityje, kurioje tradiciškai dominuoja moterys;

b) vertikalios ir horizontalios profesinės segregacijos ir moterų migrančių, romų moterų, kaimo vietovėse gyvenančių ir vyresnių bei neįgalių moterų integracijos į darbo rinką sunkumų;

c) to, kad valstybės ir privačios įmonės neturi lygių galimybių planų kokybės stebėjimo mechanizmo, kuris yra privalomas pagal pakeistą Darbo kodeksą.“¹²

Primindamas savo ankstesnę rekomendaciją (CEDAW/C/LTU/CO/5 35 dalis), CEDAW komitetas Baigiamųjų pastebėjimų 37 punkte rekomendavo:

„a) įgyvendinti vienodo užmokesčio už vienodos vertės darbą principą, kad būtų sumažintas ir galiausiai panaikintas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas, atliekant reguliarią darbo užmokesčių peržiūrą visuose profesinės veiklos sektoriuose, reguliarius darbo patikrinimus, užtikrinant į lyčių aspektą atsižvelgiančių analitinių darbo klasifikavimo ir vertinimo metodų taikymą, atliekant reguliarius darbo užmokesčio tyrimus ir rengiant informuotumo didinimo kampanijas kartu su darbdavių asociacijomis ir profesinėmis sąjungomis;

b) stiprinti priemones, skirtas kovoti su horizontalia ir vertikalia profesine segregacija, ir gerinti moterų, tarp jų – pensinio amžiaus sulaukusių ir nepalankioje padėtyje esančių moterų, pavyzdžiui, migrančių, romių, kaimo vietovėse gyvenančių, vyresnių ir neįgalių moterų galimybes integruotis į darbo rinką, taip pat ir pagal Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015–2020 metų veiksmų planą, kuriuo, be kita ko, siekiama romų tautybės moterims suteikti daugiau ekonominių galių;

c) sukurti veiksmingus stebėsenos ir atskaitomybės mechanizmus, kad būtų užtikrintas įsipareigojimų pagal Darbo kodeksą vykdymas valstybinėms ir privačioms įmonėms rengiant lygių galimybių planus;

d) ratifikuoti 2011 m. Tarptautinės darbo organizacijos Konvenciją dėl deramo darbo namų ūkio darbuotojams (Nr. 189).“¹³

Išties moterų padėtis darbo rinkoje, ypač atlyginimų aspektu, yra mažiau palanki nei vyrų ir tai vėliau atsispindi jų pensijų dydžiuose. Moterų ir vyrų atlyginimų skirtumas per metus išaugo beveik 2 procentais: 2022 metais vidutinis metinis vyrų atlyginimas buvo 13.6% didesnis, nei moterų. Šis atotrūkis buvo mažesnis biudžetiniame sektoriuje ir didesnis privačiame sektoriuje. 2022 m. Lapkričio mėn. visą darbo laiką dirbančių moterų vidutinis mėnesinis atlyginimas buvo €1,697 prieš mokesčius, vyrų €1,927.

Didesnis atlyginimų skirtumas - 15.9% - buvo privačiame sektoriuje. Viešajame sektoriuje šis atotrūkis sumažėjo, bet nežymiai – nuo 10.5% 2021 metais iki 10.2% 2022 metais. Viešajame sektoriuje dirbančių moterų skaičius sudarė 74% visų daustųjų asmenų, o privačiame sektoriuje 46%

Didelė dalis moterų dirba sveikatos apsaugos srityje. Šiame sektoriuje 2020-2021 metais atlyginimai kilo. Tačiau atlyginimų skirtumas mažėja labai lėtai.

¹² Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the sixth periodic report of Lithuania*, 12 November 2019, 6 psl. <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/cedawcltuco6-committee-elimination-discrimination-against-women>

¹³ Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the sixth periodic report of Lithuania*, 12 November 2019, 6 psl. <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/cedawcltuco6-committee-elimination-discrimination-against-women>

Atlygio atotrūkis priklauso nuo moterų ir vyrų koncentracijos atitinkamuose darbuose. Pavyzdžiui, moterys daug uždirba finansų ir draudimo srityje (€2 383 per mėnesį), informacinių technologijų ir komunikacijų srityje (€2 257 per mėnesį). Tačiau šiose srityse dorbančių moterų dalis tesudaro 5% nuo visų draustų moterų. Be to, informacinių technologijų ir komunikacijos srityje lyčių atlyginimų atotrūkis tarp didžiausių – vyrai uždirba vidutiniškai 41% daugiau už moteris. Didesnis atlyginimų atotrūkis tik sveikatos sektoriuje – nors šiame sektoriuje dirba net 86% moterų, vidutinis moterų ir vyrų atlyginimų atotrūkis siekia iki 50 proc.

Mažiausi atlyginimų skirtumai švietimo sektoriuje – moterų stlyginimai tik 3.5% mažesni bei vyrų. Šiame sektoriuje dirba iki 80% moterų. Skirtinga tendencija stebima transporto sektoriuje. Nors šiame sektoriuje dirba tik 18% moterų, jos uždirba net 14% daugiau už vyrus. Moterys šiame sektoriuje daugiausiai dirba administracinį darbą, vyrai – vairuotojų darbą.

Didžiausias moterų ir vyrų atlyginimų skirtumas - 16.4% - matomas 30-39 metų amžiaus grupėje. Motertys vidutiniškai uždirba €1,949 prieš mokesčius, o vyrai -€2,268.

Mažesni moterų atlyginimai lemia mažesnes moterų senatvės pensijas, 2022 m. Lapkričio mėn moterų pensijos buvo 19% (arba €92) mažesnės už vyrų. Moterų, turinčių būtinąjį stažą vidutinė pensija siekė s €481, vyrų €573 ¹⁴.

2019 -2020 metais Mykolo Romerio Universiteto mokslininkų atliktas moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkio priežasčių tyrimas. Tyrimas apėmė darbuotojų ir darbdavių apklausas ir konkrečių įmonių darbo užmokesčio objektyvų tyrimą panaudojant LOGIB instrumentą. Tyrimo pagrindu išleista monografija Moterų ir vyrų pajamų atotrūkis Lietuvoje¹⁵. Tyrimas be kita ko išryškino ne tik vidutinius moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumus, ir ne tik darbo užmokesčio atotrūkio dalį, kuri gali būti paaiškinama, pvz., ilgesniu darbo stažu, bet ir darbo užmokesčio atotrūkio dalį, kuri yra nepaaiškinama niekuo kitu, kaip tik diskriminacija dėl lyties. Tyrimo duomenų pagrindu parengtos pagrįstos rekomendacijos dėl moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumo priežasčių šalinimo ir šio atotrūkio mažinimo pristatytos ir aptartos Trišalėje Taryboje.

Vyriausybės Septintasis periodinis pranešimas dėl CEDAW konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje pateikia informaciją apie priemones, kurių imtasi siekiant mažinti lyčių atlyginimų skirtumus. Tačiau oficialioji statistika rodo, kad moterų ir vyrų atlyginimų skirtumas nemažėja ir matoma didėjimo požymių. Tai gali reikšti, kad priemonės, kurių imamasi, nėra pakankamai efektyvios. Pavyzdžiui, moterų ir vyrų atlyginimų skirtumų darbovietėse viešinimas prasidėjo neseniai ir galbūt rezultatai bus matomi vėlesniame etape.

LMLO rekomenduoja:

1. **Moterų ekonominės priklausomybės problemos sprendimą kelti prioritetiniu klausimu.** Kadangi Vyriausybės taikytos priemonės darbo užmokesčio skirtumo nemažina, moterų ekonominė priklausomybė nuo vyrų nemažėja, o tai yra viena iš kertinių vyrų galios svertų. Dėl moterų ekonominės priklausomybės ir vyrų galios persvaros kyla ir kitų moterų diskriminacijos formų rizikos.

¹⁴ [HTTPS://WWW.SODRA.LT/LT/NAUJIENOS/MOTERU-IR-VYRU-DARBO-PAJAMU-ATOTRUKIS-PER-METUS-PADIDEJO?LANG=LT](https://www.sodra.lt/lt/naujienos/moteru-ir-vyru-darbo-pajamu-atotrukis-per-metus-padidejo?lang=lt)

¹⁵ Moterų ir vyrų pajamų atotrūkis Lietuvoje. Ona Rakauskienė, Eglė Krinickienė, Vaida Servetkienė, Lina Volodzkienė. Mykolo Romerio Universitetas. 2020 m.

2. Skubiai įgyvendinti bendradarbiaujat su moterų organizacijomis tęstines tikslines teises, organizacines, informacines, švietėjiškas priemones skirtas mažinti lyčių atlyginimų skirtumą, šalinti jo priežastis ir pasekmes
3. Didinti moterų nevyriausybinių organizacijų gebėjimus moterų ekonominės nepriklausomybės srityje, įskaitant moterų su negaliomis, ir kitų pažeidžiamų grupių moterų specifiką.
4. Įgyvendinti priemones mažinančias vertikalią ir horizontalią darbo rinkos segregaciją pagal lytį – vieną iš pagrindinių priežasčių, lemiančių atlyginimų skirtumus
5. Skatinti mergaičių ir moterų pasirinkimus ir karjerą STEAM srityje.
6. Skatinti berniukus ir mergaites rinktis profesijas, spevialybes, darbus pagal savo gebėjimus ir norus, neatsižvelgiant į dominuojantį požiūrį, kurie darbai „tradiciškai vyriški“, kurie „tradiciškai motetiški“
7. Tęsti moterų ir vyrų stlyginimų skirtumų darbovietėse viešinimą, analizuoti ir vertinti pokyčius ir jų priežastis, įgyvendinti priemones šioms priežastims šalinti..
8. Suteikti žinių ir instrumentų socialiniams partneriams (darbdavių ir darbuotojų atstovams) apie atlyginimų skirtumų mažinimą, didinti gebėjimus ir motyvaciją pasinaudoti sukurtais instrumentais.
9. Šviesti visuomenę apie lyčių stereotipų neigiamą poveikį.

Lygybės planavimas darbovietėse

LMLO pastebi ir atkreipia dėmesį į formal darbdavių požiūrį į lygybės planavimą darbovietėse, nepakankamą suvokimą apie lyčių lygybės planavimo svarbą. Nėra teisinio įpareigojimo stebėti įgyvendinimą, vertinti ir atsiskaityti už pasiektus rezultatus. Stokojama daugiau informavimo, suvokimo skatinimo veiklų, skirtų keisti visuomenės, socialinių partnerių požiūrį į moterų vaidmenį darbe.

Svarbu tai, kad Darbo kodeksas nustato lygių galimybių politikos darbovietėse privalomumą. Tačiau nenustato įgyvendinimo, stebėsenos, vertinimo, atsiskaitomybės mechanizmų, nereikalauja tikslų, rezultatų matavimo rodiklių. Šis nepakankamas reglamentavimas sudaro prielaidas į lyčių lygybės planavimą darbovietėse žiūrėti formaliai.

LMLO atkreipia dėmesį į nepakankamai efektyviai įgyvendinamą strategiškai svarbų moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimui Darbo kodekso 26 straipsnio, ypač jo 6 dalies, įgyvendinimą. Šio straipsnio 6 dalis nustato darbdavio pareigą priimti ir paskelbti lygių galimybių politikos priemones įmonėje, įstaigoje, organizacijoje: “6. Darbdavys, kurio vidutinis darbuotojų skaičius yra daugiau kaip penkiasdešimt, privalo priimti ir įprastais darbovietėje būdais paskelbti lygių galimybių politikos įgyvendinimo ir vykdymo priežiūros principų įgyvendinimo priemones“.

Moterų organizacijos, įgyvendindamos įvairius projektus, neretai pastebi darbdavių formalų požiūrį į šio Darbo kodekso reikalavimo vykdymą, akivaizdi ir žinių, gebėjimų stoka. Tačiau problemos esmė slypi ir gana komplikotai pateiktoje 26 straipsnio 6 dalies formuluotėje, kurią dažnas gali suprasti ir interpretuoti nevienareikšmiškai, o tai savo ruožtu apsunkina šio reikalavimo taikymą praktikoje.

Siekdama padėti efektyviau įgyvendinti Darbo kodekso 26 straipsnio 6 dalies nuostatas darbovietėse, padėti Darbo kodekso įgyvendinimo priežiūrą atliekančioms institucijoms užtikrinti efektyvesnę Darbo kodekso 26 str. įgyvendinimo kontrolę, siekdama spartesnių pokyčių faktinės moterų ir vyrų lygybės linkme darbo vietose, LMLO 2021 metais pateikė Vyriausybės institucijoms kaip pakeisti Darbo kodekso 26 straipsnio 6 dalį, kad būtų užtikrintas efektyvus jų taikymas praktikoje: Nustatyti, kad lygių galimybių politikos priemonės būtų ne tik priimtose ir paskelbtose, bet ir privalomos įgyvendinti, nustatytas lygių galimybių politikos priemonių įgyvendinimo stebėsenos ir atsiskaitomybės mechanizmas, įgyvendinimo rodikliai bei paskirti asmenys atsakingi už lygių galimybių politikos įgyvendinimą. Šiuo tikslu pasiūlyta Darbo kodekso 26 straipsnio 6 dalį sukonkretinti, pakeisti ir papildyti taip:

„6. Darbdavys, kurio vidutinis darbuotojų skaičius yra daugiau kaip penkiasdešimt, privalo parengti, apsvarstyti su darbuotojais/darbo tarybomis, profesinėmis sąjungomis, priimti, įprastais darbovietėje būdais paskelbti ir įgyvendinti lygių galimybių politiką. Lygių galimybių politika privalo apimti moterų ir vyrų padėties darbovietėje analizę, identifiкуotas problemas, konkrečias priemones identifiкуotoms problemoms spręsti, jų įgyvendinimo terminus, rodiklius, atsakingus už lygių galimybių politiką asmenis, įgyvendinimo stebėsenos ir atsiskaitomybės už pasiektus rezultatus periodiškumą ir tvarką. Lygių galimybių politikoje turi būti adresuojamos visos Darbo kodekso 26 straipsnio 1-5 dalyse nurodytos probleminės sritys. Lygių galimybių politikos priemonių įgyvendinimo ataskaitos ir pasiekti rezultatai viešinami darbovietėje įprastais lengvai prieinamais būdais.“

LMLO rekomenduoja:

1. -Pakeisti Darbo kodekso 26 straipsnio 6 dalį, aiškiai įteisinant reikalavimą ne tik priimti ir pavišinti lygių alimybių politikos priemones, kaip nurodyta galiojančiame teisės akte, bet ir įgyvendinti, užtikrinti įgyvendinimo stebėseną ir vertinimą, atsiskaitomybę.
2. Parengti rekomendacijas dėl efektyvių stebėsenos,vertinimo, atsiskaitomybės mechanizmų, rekomenduojamų rezultatų matavimo rodiklių.
3. Įgyvendinti bendradarbiaujant su moterų organizacijomis, tęstinius mokymus ir kitas švietėjiškas veiklas socialiniams partneriams apie lyčių lygybės planavimą darbovietėse
4. -Įtraukti lyčių lygybės planavimo žinių sertifikatus tarp privalomų dokumentų, kurie būtini steigiant verslą.
5. -Parengti reikiamas pagalbines priemones darbovietėms (pavyzdinį lygių galimybių politikos pavyzdinį modelį, įgyvendinimo priemonių gerosios praktikos pavyzdžius, praktinius vadovus atsakingiems už lygių galimybių politikos įgyvendinimą ir atsiskaitomybę asmenims, metodikas, tvarkas, taisykles ar pan.) dėl lygių galimybių planų tinkamo sudarymo, efektyvaus įgyvendinimo taisyklių ir mechanizmų, stebėsenos ir atsiskaitomybės rodiklių, atsiskaitomybės viešinimo ir atsakomybės už Lygių galimybių planų neįgyvendinimą bei DK 26 straipsnio pažeidimą.

V. Smurtas prieš moteris pri prekyba moterimis (CEDAW straipsniai 2,3,6) (Baigiamieji pastebėjimai paragrafai 22, 23, 26, 27)

Smurtas artimoje aplinkoje

Mažėjantis ikiteisminių tyrimų skaičius atsiradus Apsaugos nuo smurto orderio institutui. Atsiradus Apsaugos orderio institutui sumažėjo ikiteisminių tyrimų skaičius. Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų specialistai teikiantys pagalbą asmenims nukentėjusiems nuo smurto artimoje aplinkoje, pastebi, kad įsigaliojus Apsaugos nuo smurto orderio institutui sumažėjo pranešimų apie pradėtus ikiteisminius tyrimus. Dažnu atveju policijos pareigūnai apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį **taiko kaip alternatyvą** ikiteisminio tyrimo pradėjimui. Pritaikius orderį tolimesni veiksmai, kaip tai numato teisės aktai, nevyksta. Nerenkama papildoma informacija aplinkybių nustatymui. Nerenkant papildomos informacijos apie galimą smurto atvejį ir pasibaigus apsaugos nuo smurto orderio galiojimo laikui arba tenkinus jo apskundimą, asmuo galimai smurtavęs artimoje aplinkoje vėl kelią grėsmę artimai aplinkai.

Ne visiems smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims užtikrinama reikalinga apsauga. Specialistams bendraujant su smurtą artimoje aplinkoje patyrusiais asmenimis gaunama informacija apie tai, kad net esant aiškioms fizinio smurto žymėms (sumušimai, kraujosruvos ant kaklo, įdrėskimai ir t.t.) ir asmeniui teigiant kad žymės patirtos fizinio smurto metu, pareigūnai nepradedą ikiteisminio tyrimo, bet skiria apsaugos nuo smurto orderį. Skirtingose komisariatų apskrityse vyrauja skirtingos praktikos pradedant ikiteisminius tyrimus, tai rodo, kad komisariatuose tie patys teisės aktai ir generalinio komisaro įsakymai yra traktuojami skirtingai. Teisėsaugos institucijose trūksta specialistų. Policijos pareigūnai, ir kiti teisėsaugos specialistai dėl etatų trūkumo yra apkrauti dideliais darbo krūviais kas irgi įtakoja ikiteisminių tyrimų procesų sumažėjimą.

Nėra duomenų, kiek policijos pareigūnai/teisėjai atsižvelgia į Specializuotos kompleksinės pagalbos specialistų teikiamą ekspertinį vertinimą, priimdami sprendimus dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderių apskundimų.

LMLO rekomenduoja:

1. -Užtikrinti efektyvų teisės aktų įgyvendinimą, užkardant situacijas kai policijos pareigūnai apsaugos nuo smurto orderio skyrimą naudoja **kaip alternatyvą** ikiteisminio tyrimo pradėjimui.
2. Užtikrinti Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo stebėseną (8 straipsnis. Apsaugos nuo smurto orderio skyrimas), atkreipiant dėmesį, kad apsaugos nuo smurto orderis skiriamas faktinių aplinkybių patikrinimui ir, pasitvirtinus įtarimui dėl galimo smurto, ikiteisminio tyrimą pradėjimui
3. Užtikrinti, kad Specializuotos kompleksinės pagalbos centrai gautų atgalinį ryšį iš policijos pareigūnų/teisėjų dėl priimtų sprendimų dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderių apskundimų, įvertinus Specializuotos kompleksinės pagalbos specialistų teikiamą ekspertinį vertinimą.
4. -Didinti policijos pareigūnų, specialistų ir tyrėjų skaičių, siekiant laiku surinkti reikiamą informaciją, nustatyti faktines aplinkybes, pradėti ikiteisminius tyrimus. Sistemingai kelti tyrėjų kvalifikaciją.
5. Vykdyti stebėseną, kaip kinta gaunamų pranešimų apie pavojų ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusius asmenis, paskirtų apsaugos nuo smurto orderių ir pradėtų ikiteisminių tyrimų statistiniai rodikliai.

6. Vykdyti minėtos stebėsenos rezultatų analizę ir vertinimą, sudarant darbo grupę nacionaliniu lygiu iš teisėtvarkos institucijų, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, specializuotos kompleksinės pagalbos centrų atstovų.

Netinkama akreditacija - apsaugos užtikrinimo, pagalbos, paslaugų teikimo bei prevencijos vykdymo sistemos esant smurtui artimoje aplinkoje silpninimas. (problema siūloma prioritete)

Netinkamai vykdoma/įgyvendinama Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų akreditacija sąlygoja teikiamos pagalbos asmeniui apimčių ir efektyvumo mažėjimą, blogina kokybę, mažina pagalbos prieinamumą.

Kuriama SKPC teikiamos pagalbos akreditacijos sistema į pirmą vietą iškelia pagalbą teikiančios ar planuojančios teikti organizacijos/įstaigos poreikius, o ne nukentėjusio asmens interesus ir poreikius. Taip rizikuojama sunaikinti efektyvią pagalbos teikimo sistemą, moterų organizacijų patsangomis kurtą 10 metų.

Kiekviena įstaiga, siekianti teikti akredituotą specializuotą kompleksinę pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims ir smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims, turi atitikti visus reikalavimus, kurie yra išdėstyti LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2022 m. gruodžio 29 d. įsakymo Nr. A1-901 „Dėl sprendimų teikti specializuotą kompleksinę pagalbą priėmimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Tačiau moterų organizacijos pastebi, kad akreditacija vykdoma formaliai, atmestina.

1. Akredituojant įstaigas nesilaikoma patvirtinto aprašo reikalavimų: akredituojamos biudžetinės įstaigos teikiančios bendrąsias socialines paslaugas (t.y. veikiančios vadovaujantis Socialinių paslaugų įstatymu), o ne specializuotas paslaugas (t.y., veikiančios vadovaujantis Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymu); akredituojamos įstaigos tik deklaruojančios patirtį (t.y., užtenka deklaratyvaus rašto kad per visą veiklos laikotarpį 2 metus dirbo smurto artimoje aplinkoje srityje ar teikė specializuotą kompleksinę pagalbą, deja dažnu atveju realybeje tai tėra psichologo ir teisininko bendrųjų paslaugų teikimas ir patikrinus viešai prieinamą informaciją reikalaujamos patirties identifikuoti nepavyksta).

Tokiu būdu specializuota kompleksinė pagalba nukentėjusioms nuo smurto, perkeliama į bendrąją socialinių paslaugų teikimo sistemą, kurioje dominuoja biudžetinės socialinių paslaugų teikimo įstaigos ir tokiu atveju šią pagalbą turi teikti specialistai neturintys patirties, nesusipažinę su smurto artimoje aplinkoje ar žmogaus teisių problematika, o specializuotos, turinčios ilgametę pagalbos smurto aukoms teikimo patirtį moterų NVO priverstos nelygiomis sąlygomis konkuruoti su biudžetinėmis įstaigomis.

2. Akreditacijos procesas nėra baigtinis. Vykdam akreditaciją nevertinama, kad konkrečioje teritorijoje jau veikia akredituota, kokybišką pagalbą teikianti įstaiga. Tokiu būdu, vietoje bendradarbiavimo ir pastangų sinergijos sudaromos prielaidos nesveikai konkurencijai, dėl kurios nukenčia visa apsaugos, pagalbos ir paslaugų asmeniui sistema konkrečioje teritorijoje, o labiausiai – smurtą patyrusios moterys

3. Akreditacija galioja iki organizacijos likvidavimo. Visų akredituotų centrų stebėsenos mechanizmas deklaratyvus ir faktiškai nevykdomas.

4. Vykdomas akreditavimo ir akredituotų įstaigų finansavimo procesas naikina 10 metų kurtą, praktikoje pasiteisinusią ir efektyvią veikiančią pagalbos sistemą. Sistema nėra tobulinama, o kuriama

iš naujo. Nuo aiškiai reglamentuotos, aprašytos, koordinuotos pagalbos teikimo sistemos (konkrečius SKPC aptarnauja konkrečią teritoriją, visi SKPC vadovaujasi vieningu procesu aprašu, organizacijoms/įstaigoms veikiančioms konkrečioje teritorijoje aišku dalinimosi informacija tvarka ir pan.) pereinama prie sistemos, kurioje vargu ar beįmanoma moterims, patyrusioms smurtą lengvai prieinama, vieno langelio principu veikianti, pasiteisinusi ir moterų palankiai vertinama, efektyvi ir operatyvi kompleksinė pagalba, nes: neaiški dalinimosi informacija sistema; didėja antrinės viktimizacijos galimybės, įvairių organizacijų atskirų paslaugų teikimas tapatinamas su kompleksine SKPC centrų specializuota pagalba, teikimu, neproporcingai poreikiams ir valstybės finansavimo galimybėms didinamas akredituotų įstaigų skaičius.

Pagal SADM nustatytą tvarką akreditacija nelygu finansavimui iš valstybės biudžeto lėšų. Ministerijos matymu, gali būti akredituoti centrai, kurie veikia finansuojami iš: 1) valstybės biudžeto lėšų; 2) savivaldybių biudžetų lėšų; 3) kitų lėšų, pvz. kitų projektų lėšų, privačių lėšų ir pan. Problema ta, kad jau šiai dienai turime akredituotų centrų, kurie pretenduoja į tas pačias savivaldybes. Ministerija nenustatė aiškių taisyklių dėl teritorijų paskirstymo tarp tokių SKPC. Aiškiai savivaldybės paskirstytos tik tarp SKPC, kurie finansuojami iš valstybės biudžeto lėšų. Tuo atveju, kai yra pvz. savivaldybės biudžetinė įstaiga yra akredituota kaip SKPC ir neprašo valstybės biudžeto lėšų, jai policijos pareigūnai pranešimų nepersiunčia, iš esmės tokie centrai lieka tik su asmeniškai besikreipiančiais. Tačiau realiai tokie centrai taip pat nori/turi gauti informaciją iš policijos, o aiškos pranešimų paskirstymo tvarkos, kaip minėjau, ministerija šiuo atveju nenustatė, todėl rekomenduoja "susitarti". Susitarimas čia tiesiog neįmanomas, nes tada reikia dalintis teritorijas gatvėmis, o pranešimai iš policijos gaunami į vieną el. apskrityje. Štai čia ir atsiranda visiška painiava, dėl mes turime ganėtinai kategorišką poziciją, kad vienoje savivaldybėje turi veikti vienas SKPC, arba vienas koordinuojantis visus to savivaldybės SKPC centras. Priešingu atveju painiavos, kam policija turi siųsti pranešimus tiesiog neįmanoma išvengti ir nuo to nukenčia pagalbos nukentėjusioms nuo smurto operatyvumas ir kokybė.

LMLO rekomenduoja

Akreditacijos problema laikyti prioritetine, sprendina skubiai

1. Papildyti ir pakeisti Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 16 straipsnį:

- 1 dalyje įtvirtinti nuostatą kad pareiga teikti specializuotą kompleksinę pagalbą gali būti suteikiama **nevyriausybinei organizacijai**.

- 1 dalies 4 punktą pakoreguoti nurodant, kad organizacija turi ne mažesnę nei **2 pastarųjų** metų veiklos patirtį teikiant specializuotą kompleksinę pagalbą smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims ir veiklos žmogaus teisių srityje patirtį bei turi darbuotojus turinčius įstatymo 16 str. 1 dalies 5 punkte numatytą kvalifikaciją.

- 1 dalies 4 punktą pakoreguoti nurodant, kad organizacija turi ne mažesnę nei **2 pastarųjų** metų veiklos patirtį teikiant specializuotą kompleksinę pagalbą smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims ir veiklos žmogaus teisių srityje patirtį bei turi darbuotojus turinčius įstatymo 16 str. 1 dalies 5 punkte numatytą kvalifikaciją

-1 dalies 5 punktą pakoreguoti nurodant, kad jo darbuotojai, **dirbantys tiesiogiai** su smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiais asmenimis ar smurtą patyrusiais asmenimis, turi aukštąją

socialinių mokslų ar teisės studijų krypties išsilavinimą arba ne mažesnę negu **2 pastarųjų metų** darbo teikiant specializuotą kompleksinę pagalbą smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims patirtį.

2. Įtvirtinti nuostatą, kad konkrečioje teritorijoje yra finansuota ir viena akredituota įstaiga teikianti specializuotą kompleksinę pagalbą.

3. Sukurti akredituotų įstaigų veiklos prieinamumo nuo smurto nukentėjusioms moterims ir teikiamos pagalbos kokybės stebėsenos mechanizmą ir jį įgyvendinti. Stebėti, analizuoti kuriamos sistemos kokybę ir efektyvumą.

Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veiklos sričių neapibrėžtumas ir nepakankamas finansavimas

Metodinės pagalbos teikimas Specializuotos kompleksinės pagalbos centrams organizuojamas stichiškai, neturint aiškios specializuotos kompleksinės pagalbos teikimo sistemos plėtros vizijos. Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veiklų įgyvendinimui skirtas finansavimas neproporcingai mažas palyginus su privalomų įgyvendinti veiklų apimtimi. Šio finansavimo nepakanka užtikrinti tinkamą šių veiklų įgyvendinimą, t. y. trūksta lėšų projekto veiklų administravimui, išorinių ekspertų samdymui, specializuotos kompleksinės pagalbos centrų ir kitų smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje dirbančių specialistų kvalifikacijos kėlimo renginių organizavimui tiesioginiu būdu, specializuotos kompleksinės pagalbos centrų ir jų teikiamos pagalbos viešinimui.

Privalomų įgyvendinti Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veiklų apimtis neproporcingai didelė palyginus su jų įgyvendinimo laikotarpiu. Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veiklų įgyvendinimui finansavimas skirtas šešių mėnesių laikotarpiui. Per šį laikotarpį privalomos įgyvendinti veiklos apima skirtingas sritis, t.y. specializuotos kompleksinės pagalbos teikimo procesą, specializuotos kompleksinės pagalbos centrų veiklos kokybės vertinimą, specializuotos kompleksinės pagalbos centrų ir kitų smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje dirbančių specialistų kvalifikacijos kėlimą, specializuotos kompleksinės pagalbos centrų ir jų teikiamos pagalbos viešinimą. Tinkamas šių veiklų įgyvendinimas reikalauja ilgalaikio skirtingų specialistų įsitraukimo, todėl šešių mėnesių laikotarpis, iš kurių du yra vasaros mėnesiai, nėra pakankamas.

Neužtikrintos sąlygos pradėti nuosekliai kurti ilgalaikę metodinės pagalbos Specializuotos kompleksinės pagalbos centrams sistemą. Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veiklos finansuojamos per projektų konkursą, finansavimas skirtas šešių mėnesių laikotarpiui, ateinančio finansavimo laikotarpio prioritetai, lėšos, laikotarpis neaiškūs.

Kyla rizika, kad kiekviename finansavimo laikotarpyje Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veiklas įgyvendins skirtingos nevyriausybinių organizacijų. Metodinės pagalbos teikimas Specializuotos kompleksinės pagalbos centrams bus organizuojamas stichiškai, neužtikrinant nuoseklios specializuotos kompleksinės pagalbos teikimo sistemos plėtros.

Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veiklų finansavimas per projektų konkursą sąlygoja konkretų privalomų įgyvendinti veiklų ir privalomų pasiekti rodiklių apibrėžimą. Naujos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo redakcijos įgyvendinimas sąlygoja poreikį lanksčiai reaguoti į sparčiai besikeičiančią situaciją, susijusią su naujos įstatymo

redakcijos įgyvendinimu įvestais apsaugos, pagalbos ir paslaugų užtikrinimo smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems ir smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims pokyčiais. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos deklaruojami lūkesčiai taip pat reikalauja lankstaus Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veikimo. Tačiau minėtas Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro finansavimo mechanizmas, riboti finansiniai ir, atitinkamai, žmogiškieji ištekliai nesudaro būtinų sąlygų lanksčiai prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančios situacijos ir atitinkamai pakoreguoti veiklas

LMLO rekomenduoja

1. -Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, bendradarbiaudama su kitomis suinteresuotomis institucijomis, turėtų aiškiai apibrėžti ir pristatyti smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje dirbančioms institucijoms apsaugos, pagalbos ir paslaugų teikimo smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems ir smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims sistemos viziją, prioritetus ir siektinus tikslus.
2. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija turėtų numatyti Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veiklos prioritetus ir siektinus rodiklius, orientuotus į sistemingą dešimtmetį kurtos specializuotos kompleksinės pagalbos teikimo sistemos plėtrą, ne trumpesniam kaip dvejų metų laikotarpiui.
3. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija turėtų užtikrinti Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų metodinio centro veiklą finansavimą, atitinkantį planuojamą įgyvendinti veiklą apimtis, ne trumpesniam kaip dvejų metų laikotarpiui.

Identifikavimo kriterijų ir jų taikymo siekiant identifikuoti asmenį, patiriantį smurto artimoje aplinkoje pavojų ar patyrusį smurtą artimoje aplinkoje bei nukentėjusį nuo seksualinio smurto, problema

Ne visos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme įvardintos įstaigos yra pasirengusios smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusio asmens identifikavimo kriterijus.

Socialinių paslaugų, sveikatos priežiūros ir švietimo įstaigos nėra pasirengusios ir atitinkamai netaiko smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusio asmens, įskaitant asmenį su negalia, identifikavimo kriterijų.

Nėra duomenų, kaip Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistai taiko smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusio asmens identifikavimo kriterijus praktikoje, atpažindami suaugusius asmenis, patiriančius smurto artimoje aplinkoje pavojų ar patyrusius smurtą artimoje aplinkoje.

Specialistai, turintys užtikrinanti apsaugą ir teikiantys paslaugas bei pagalbą, stokoja gebėjimų identifikuoti asmenį, patiriantį smurto artimoje aplinkoje pavojų ar patyrusį smurtą artimoje aplinkoje, ar nukentėjusį nuo seksualinio smurto.

LMLO rekomenduoja

1. -Parengti rekomendacijas, skirtas savivaldybių lygiu veikiančioms socialinių paslaugų, sveikatos priežiūros ir švietimo įstaigoms, dėl smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusio asmens identifikavimo kriterijų, įskaitant negalios situacijos specifiką
2. Užtikrinti skirtingų institucijų naudojamų smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusio asmens identifikavimo kriterijų tarpusavio suderinamumą.
3. Užtikrinti nuolatinę atsakingų institucijų – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Vidaus reikalų ministerijos – teikiamą metodinę pagalbą dėl identifikavimo kriterijų ir jų taikymo

Nepakankama smurto prieš moteris prevencija siekiant keisti visuomenės nuostatas smurto artimoje aplinkoje ir seksualinio smurto srityje ypač savivaldos lygiu.

Ekspertai įstatyminę smurto artimoje aplinkoje prevencijai skirtą įstatyminę bazę vertina kaip pakankamą, tačiau jos įgyvendinio efektyvumas tobulintinas. Pokyčiai siekiant keisti nuostatas smurto artimoje aplinkoje ir seksualinio smurto srityje ypač savivaldos lygiu nepakankami. Vartojama fizinio smurto rūšis/sąvoka visuomenei kaip ir yra atpažįstama, tačiau psichologinio, ekonominio smurto rūšis yra sunkiai atpažįstama visuomenėje. O seksualinio smurto tema visuomenėje yra itin jautrus klausimas apie kurį nėra pakankamai kalbama atvirai ne tik valstybiniu lygmeniu, bet ir savivaldos. Šiuo klausimu didelį vaidmenį vaidina nevyriausybinių organizacijų valstybiniu ir savivaldos lygmeniu. Tačiau reikia pripažinti, kad **norint keisti visuomenės nuostatas ir vykdyti visuomenės švietimą smurto artimoje aplinkoje ir seksualinio smurto srityje turi būti skiriamas pakankamas finansavimas, kurio šiai dienai yra nepakankamas.**

Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI – 1425 pakeitimo įstatymo¹⁶, 6 straipsnyje nacionaliniu lygmeniu numatyta sudaryti smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje tarybą, o šio įstatymo 7 straipsnyje savivaldos lygmeniu numatyta kiekvienoje savivaldybėje sudaryti smurto artimoje aplinkoje prevencijos komisijas. Šių komisijų viena iš funkcijų - užtikrinti smurto artimoje aplinkoje prevencijos politikos įgyvendinimą. Tačiau kol kas nėra duomenų, ar visose savivaldybėse tokios komisijos sudarytos, ar į visas komisijas įtraukti moterų organizacijų, dirbančių smurto prieš moteris mažinimo srityje atstovai.

Nėra skiriamas pakankamas finansavimas smurto prieš moteris prevencijai siekiant keisti visuomenės nuostatas smurto artimoje aplinkoje ir seksualinio smurto srityse, ypač savivaldos lygiu. Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 4 str. 5 d.¹⁷ nustato, kur nepanaudotas lėšas savivaldybės gali panaudoti, tarp jų ir smurto prevencijai („4) smurto, savižudybių, priklausomybių, prekybos žmonėmis prevencijai;“) Tačiau panagrinėjus situaciją matyti, daugelis savivaldybių persikirstydamos lėšas mažiausiai skiria smurto prevencijai.

LMLO rekomenduoja

1. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai atlikti stebėseną ar visose Smurto artimoje aplinkoje prevencijos komisijose yra nevyriausybinių organizacijų atstovas, kuris teikia specializuotą kompleksinę pagalbą nuo smurto artimoje aplinkoje patyrusiems ar patiriantiems asmenims.

¹⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334/asr>

¹⁷ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.215633/asr>

2. ` Užtikrinti periodinę esamos situacijos stebėseną ir vertinimą bei konkrečių pasiūlymų dėl jos gerinimo teikimą nacionaliniu lygiu, pasitelkiant Smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje tarybą. Parengti šios Tarybos ir Smurto artimoje aplinkoje prevencijos komisijų atliekamos stebėsenos įgyvendinimo aprašus/reglamentus, įskaitant rodiklius.
3. -Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai skirti nevyriausybinėms organizacijoms dirbančioms smurto artimoje aplinkoje ir seksualinio smurto srityje pakankamą finansavimą, vykdant prevencinį/šviečiamąjį darbą šviečiant visuomenę tiek valstybiniu, tiek savivaldos lygmeniu, užtikrinti pakankamą ilgalaikį smurto artimoje aplinkoje ir seksualinio smurto srityse prevencijos programų finansavimą.
4. -Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai atlikti stebėseną dėl Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 4 str. 5 d. įgyvendinimo bei išnagrinėjus situaciją parengti rekomendacijas savivaldybėms – perskirstant lėšas skirti ne mažiau 5 proc. nuo sutaupytų socialinei paramai skirtų lėšų smurto artimoje aplinkoje prevencijai
5. -Savivaldybėms teikti informaciją Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai apie tai, kokios konkrečios smurto artimoje aplinkoje prevencijos priemonės įtrauktos į savivaldybių strateginius veiklos planus.

Finansavimo stoka specializuotai kompleksinei pagalbai

Pradėjus įgyvendinti Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio institutą smurto artimoje aplinkoje pranešimų skaičius, atitinkamai – **pagalbos poreikis padidėjo tris kartus**. Tai reikšmingai įtakojo padidėjusį darbo krūvį Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų (SKPC) specialistams. Tačiau SKPC finansavimas nepadidėjo.

Pasekmė - ne visiems smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims užtikrinama reikalinga apsauga ir suteikiamos reikalingos paslaugos bei specializuota kompleksinė pagalba.

LMLO rekomenduoja:

- Užtikrinti adekvatų, specializuotos kompleksinės pagalbos poreikiais pagrįstą, Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų (SKPC) teikiamos pagalbos nukentėjusioms nuo smurto finansavimą

Teisėsaugos ir teisėtvarkos pareigūnų, įskaitant teisėjų ir prokurorų, kompetencijų stoka darbe su seksualinė prievartos ir smurto artimoje aplinkoje atvejais (siūloma prioritetine)

Prokurorai ir teisėjai retai dalyvauja smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje dirbantiems specialistams skirtuose kvalifikacijos kėlimo renginiuose. Be specialių mokymų teisėjai ir prokurorai gali nesuprasti sutikimo (consent) ir traumos niuansų, todėl klaidingai suvokti, kas yra sutikimas, o kas ne. Tai gali lemti neteisingus sprendimus ir įtvirtinti mitus apie seksualinę prievartą ir smurtą lyties pagrindu.

Be specialių mokymų teisėjai ir prokurorai gali nežinodami parodyti nejautrumą išskirtiniams seksualinę prievartą ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusių ar pavojų patiriančių asmenų poreikiams ir pažeidžiamumui. Tai gali lemti pakartotinę viktimizaciją, o tai dar labiau nukentėjusiuosius traumuoja.

Seksualinio smurto ir smurto artimoje aplinkoje bylose dažnai reikia atsargiai elgtis su jautriais įrodymais, pavyzdžiui, teismo ekspertizės įrodymais ar skaitmeniniais įrašais. Jei nėra specialaus mokymo, kyla rizika netinkamai tvarkyti arba neteisingai suprasti šią svarbią informaciją, o tai gali turėti įtakos bylos baigčiai. Teisėjai ir prokurorai, gerai neišmanantys sudėtingų seksualinio smurto ar smurto artimoje aplinkoje atvejų, gali priimti teisinius sprendimus, neatitinkančius besikeičiančių teisinių standartų ar geriausios praktikos.

Kai nukentėjusieji pastebi, kad seksualinio smurto bylos nagrinėjamos nepakankamai kompetentingai, jie/jos gali būti linkę nepranešti apie tokius nusikaltimus, todėl apie juos pranešama nepakankamai, o kaltininkai nėra nubausti.

Įsigaliojus apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderiui ir teisėjams neturint tinkamų žinių kyla pavojus, kad Apsaugos nuo smurto orderio institutas bus galimai diskredituojamas ir tokiu būdu siekiama jį panaikinti. Teismų praktikoje yra priimami nepagrįsti Orderio naikinimo sprendimai. Jie priimami teisėjams neturint tinkamų žinių ar vadovaujantis visuomenėje vis dar egzistuojančiais stereotipais - pvz. orderis naikinamas nes pavojų patiriantis asmuo nepateikė pranešimo, ikiteisminio tyrimo tyrėjo neprašė pradėti ikiteisminio tyrimo, raštu nepateikė kaltinimų sutuoktiniui.

Policijos pareigūnams ir kitiems teisėsaugos institucijų specialistams trūksta sistemingo ir nuolatinio žinių atnaujinimo apie besikeičiančius teisės aktus, apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo nuostatas.

LMLO rekomenduoja

- 1. Specializuotų mokymų Teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijų pareigūnams, visų pirma teisėjams ir prokurorams stokos problemą laikyti prioritetine, spręstina skubiai.**
- Įtvirtinti prokurorų ir prokurorų padėjėjų, turinčių teisę dirbti su smurtu artimoje aplinkoje ir seksualiniu smurtu, specializaciją.
- Stiprinti teisėsaugos institucijų ir teisėjų mokymą dėl seksualinės prievartos ir smurto prieš moteris, įskaitant ir specifiškai prieš moteris su negalia, aukų atpažinimo bei apsaugos ir pagalbos suteikimo.
- Į teisėjų, prokurorų bei prokurorų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo temų sąrašą įtraukti smurto artimoje aplinkoje, seksualinio smurto, ypač artimoje aplinkoje, smurto lyties pagrindu temas. Mokymų turinys turėtų apimti temas: Smurto rūšys ir pasekmės nukentėjusioms; Tradicinių nuostatų ir stereotipų kaita; Į nukentėjusiąją orientuotas požiūris; Į traumą orientuotas požiūris; Pakartotinė/antrinė viktimizacija; Smurto, lyties ir negalios sankirtos ir kt.

Įvairių sričių specialistų kompetencijų ir gebėjimų stoka apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje ir seksualinio smurto įveikimo srityje

Neužtikrinamas sistemingas specialistų, užtikrinančių apsaugą ir teikiančių paslaugas bei pagalbą smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims, kvalifikacijos kėlimas. Savivaldybių administracijų, sveikatos priežiūros ir švietimo įstaigų

specialistai neidentifikuoja savęs kaip smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje dirbančių specialistų ir nedalyvauja šiems specialistams skirtuose kvalifikacijos kėlimo renginiuose. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistai retai dalyvauja smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje dirbančių specialistų kvalifikacijos kėlimo renginiuose.

Dauguma smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje dirbančių specialistų kvalifikacijos kėlimo renginių organizuojama nevyriausybinių organizacijų iniciatyva iš projektų įgyvendinimui skirtų lėšų, todėl sunku užtikrinti sistemingą šių renginių organizavimą ir būtinas apimtis. Trūksta smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje dirbančių specialistų kvalifikacijos kėlimo renginių, skirtų seksualinio smurto atpažinimui ir nuo jo nukentėjusiųjų tinkamos apsaugos, pagalbos bei paslaugų užtikrinimui.

Trūksta smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje dirbančių specialistų kvalifikacijos kėlimo renginių, skirtų smurto prieš asmenis su įvairia negalia atpažinimui ir nuo jo nukentėjusiųjų tinkamos apsaugos, pagalbos bei paslaugų užtikrinimui. Dominuojantis smurto artimoje aplinkoje suvokimas ir apibrėžimai neapima smurto formų, su kuriomis specifiskai rizikuoja susidurti asmenys su negalia.

Savivaldybių administracijos nesilaiko Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme numatyto įpareigojimo rengti programas, skirtas specialistams, dirbantiems su smurto artimoje aplinkoje pavojų ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiais asmenimis, vykdančiais smurto artimoje aplinkoje prevenciją. vykdančiais smurto artimoje aplinkoje prevenciją. Be to, esamos programos stokoja dėmesio negaliai.

LMLO rekomenduoja :

1. Užtikrinti sistemingą ir tikslinį įvairių sričių specialistų kvalifikacijos kėlimą smurto artimoje aplinkoje įveikimo srityje, įskaitant seksualinį smurtą ir smurto prieš moteris su negalia specifiką. Tokie kvalifikacijos tobulinimo mokymai turi būti organizuojami taip pat ir savivaldybių administracijų, sveikatos priežiūros ir švietimo įstaigų, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistams. Mokymų programos turi apimti ir seksualinės prievartos ir smurto prieš moteris, įskaitant ir specifiskai prieš moteris su negalia, aukų atpažinimo bei apsaugos ir pagalbos suteikimo tematiką

2. Organizuoti policijos pareigūnų mokymus ir kvalifikacijos tobulinimo mokymus smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, rizikos nustatymo, Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio skyrimo tvarkos moduliuose.

3. Užtikrinti Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 4 straipsnio nuostatų, skirtų skirtingų sričių specialistų kvalifikacijos kėlimo užtikrinimui įgyvendinimo stebėseną

Nepakankamas visuomenės informavimas apie smurto artimoje aplinkoje bei seksualinio smurto, ypač artimoje aplinkoje, problemą ir nukentėjusių moterų, ypač pažeidžiamų grupių moterų, informavimas apie pagalbos galimybes

Lietuvoje nėra nuoseklios ir vientisos informacijos sklaidos, todėl visuomenėje yra opi smurto atpažinimo bei aktuali pagalbos kanalų žinojimo problema, kur kreiptis patyrus smurtą artimoje aplinkoje ar seksualinį smurtą.

Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų kompanijos “Baltijos tyrimai” duomenimis (2022 m.) Lietuvoje pagalbos niekur nesikreipė 59% nukentėjusiųjų (2020 – 60%), į policiją kreipėsi tik 17%

(2020 - 14%). Visuomenė lengviausiai atpažįsta fizinį smurtą, o kitos smurto rūšys lieka sunkiai atpažįstamos ir dėl jų nėra kreipiamasi pagalbos.

Kokybinio tyrimo: Smurtas artimoje aplinkoje: prevencija, apsauga, pagalba bendradarbiavimas [ataskaitoje](#) (2019 m.) konstatuojama, kad „Smurto artimoje aplinkoje statistikoje daugiausia fiksuojamas fizinis smurtas, psichologinio ir ekonominio smurto atvejų labai mažai, o seksualinio smurto atvejų – neįtikėtinai mažai. Galima daryti prielaidą, kad taip yra ne todėl, kad Lietuvoje kitų smurto rūšių nėra, bet todėl, kad šios smurto formos sunkiai atpažįstamos ir dar sunkiau įrodomos“.

Šios problemos yra dar ryškesnės **žmonių su negalia** tarpe. Lietuvos moterų lobistinės organizacijos 2021 m. projekto #StabdykDabar!: pagalba nukentėjusiems nuo smurto lyties pagrindu [tyrimas](#) atskleidė, kad: „Vienas iš svarbiausių veiksnių, dėl kurių apsauga, pagalba ir paslaugos smurtą artimoje aplinkoje patyrusioms moterims, turinčioms klausos/regos negalią, sunkiai prieinamos - informacijos, atitinkančios jų individualius poreikius, trūkumas.“ Šiuos duomenis patvirtina ir Lietuvos negalios organizacijų forumo atliktas viktimologinis [tyrimas](#): moterų su negalia smurto patirtys (2021).

Nenuosekli sklaida neužtikrina vientiso ir nuoseklaus informavimo apie smurto atpažinimą bei pagalbos kanalus. Nėra kompleksinio požiūrio ir strategijos informacijos sklaidai. Tinkama informacijos sklaida tiesiogiai įtakoja didesnę smurto atpažinimą, nepakantumą smurtui bei pagalbos besikreipiančių asmenų skaičių.

LMLO rekomenduoja:

1. Sistemingai formuoti visuomenės požiūrį į visų rūšių smurtą kaip į žmogaus teisių pažeidimą, turintį socialines, psichologines, ekonomines pasekmes ne tik smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems moterims, bet ir visai visuomenei, užtikrinant sistemingą ir vieningą visuomenės švietimą ir informavimą apie smurtą artimoje aplinkoje, akcentuojant psichologinį, ekonominį, seksualinį smurtą, ir seksualinę prievartą už artimos aplinkos ribų.
2. Nuolat skleisti asmeniui lengvai suprantama kalba tinkamą ir aktualią informaciją apie specializuotą kompleksinę pagalbą teikiančių Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų darbą, pasitelkiant visuomenės informavimo priemones ir kitus lengvai prieinamus būdus.
3. Platinti rengti, nuolat atnaujinti ir platinti informaciją apie pagalbos nukentėjusios nuo seksualinio smurto artimoje aplinkoje galimybes
4. Užtikrinti, kad informacija apie pagalbos galimybes pasiektų ir asmenis, nesinaudojančius informacinėmis technologijomis ir socialiniais tinklais, pvz., išleidžiant ir dalijant atmintines.

Neratifikuota Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija)

Sprendimų priėmėjų nenoras ratifikuoti Stambulo konvenciją palaiko ir gilina patriarchalines nuostatas, nes tokiu būdu palaikoma visuomenės dalis, kuri yra nusistačiusi prieš konvenciją dėl įvairiausių mitų. Moterų NVO rengė informacines kampanijas, griaušančias mitus, tačiau tai nebuvo pakankamai paveiku. Toks sprendimų priėmėjų požiūris yra viena iš priežasčių, kodėl specialistai (teisėjai, prokurorai, policijos pareigūnai ir socialiniai darbuotojai) dažnai laikosi nukentėjusiųjų nuo

smurto kaltinimo. Tai reikšmingai įtakoja nepakankamą prevenciją, nuostatų kaitą, apsaugos, pagalbos ir paslaugų vieningos ir efektyvios sistemos nebuvimą seksualinio smurto atveju ar netinkamą sistemos vystymą smurto artimoje aplinkoje atveju. Nėra laikomasi principo, kad smurtą patyrusios moters poreikiai yra prioretizuojami („victim-centered“ ir „trauma informed“ approaches) ir pan. Ekonominio smurto atvejai nėra tiriami.

Antrinė viktimizacija yra dažna dėl sistemingų, tikslinių, gender-sensitive mokymų pareigūnams nebuvimo. Nėra vykdomos smurtą patyrusių moterų įgalinimo ir jų ekonominį nepriklausomumą skatinančios programos. Nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp skirtingų teisėtvarkos teisėsaugos institucijų.

Vis dar neratifikuota Stambulo konvencija, įpareigojanti šalis užtikrinti aukų apsaugą ir suteikti joms teisę į teisinę, psichosocialinę ir medicininę pagalbą. Todėl moterys, patyrusios smurtą, lieka be tinkamos paramos ir apsaugos, prarandama galimybė veiksmingiau kovoti su smurto lyties pagrindu, įskaitant ir seksualinę prievartą, ypač artimoje aplinkoje, nusikaltimais ir jų priežastimis, prievartautojai lieka nenubausti, o aukos neturi galimybės gauti teisingumą.

LMLO rekomenduoja

-Ratifikuoti Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija) be išlygų.

Seksualinis smurtas

Mokslininkai, tyrinėję baudžiamąją teisinę apsaugą patiriant smurtą artimoje aplinkoje¹⁸, teigia, jog seksualinis smurtas ypač latentiškas, Tai lemia daugybę priežasčių: itin privatus seksualinių santykių pobūdis, stereotipinis požiūris į lyčių vaidmenis, netinkama baudžiamosios justicijos reakcija¹⁹. Seksualinis smurtas (60-80%²⁰) artimoje aplinkoje yra kompleksinis, multi dimensinis, daugialypis, apimantis kelias smurto formas, pasireiškiantis skirtingo pobūdžio veiksmais, pvz.: seksualinis priekabiavimas ir smurtas, persekiojimas ir fizinis smurtas, arba įvairios šių formų kombinacijos²¹. Tyrimo pasaulio mastu duomenimis, fizinis ir seksualinis smurtas siejasi su aukšto lygio kontroliuojančiu elgesiu²².

¹⁸ Jakštienė, R. 2019. Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2019: 38-47. https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15758/Disertacija_R_%20Jakstiene.pdf?sequence=2&isAllowed=y

¹⁹ Tellis, K. Rape as a Part of Domestic Violence: a Qualitative Analysis of Case Narratives and Official Reports (El Paso LFB Scholarly Publishing LLC, 2010), 42-51, 119-138. <https://www.lfbscholarly.com/product-detail/rape-as-a-part-of-domestic-violence-a-qualitative-analysis-of-case-narratives-and-official-reports>.

²⁰ Stark, E. Re-presenting Battered Women: Coercive Control and the Defense of Liberty (2012), 7. https://www.stopvaw.org/uploads/evan_stark_article_final_100812.pdf

²¹ Gender-Based-Violence, Stalking and Fear of Crime, EU project, 2009-2011 (Bohum, 2012) 147-149, 252. <https://www.itstopsnow.org/sites/default/files/2018-02/Gender-based%20Violence%20C%20Stalking%20and%20Fear%20of%20Crime%20EU%20Project%202009-11.pdf>

²² Garcia-Moreno, C. Guedes, A. & Knerr, W. Understanding and Addressing Violence against Women: Intimate Partners Violence (Geneva: World Health Organisation, 2012): 40:37.

2018 m. ŽTSI atliktas tyrimas²³ rodo, kad Lietuvoje seksualinė prievarta yra viena mažiausiai atpažįstamų smurto artimoje aplinkoje prieš moteris formų tiek plačiojoje visuomenėje, tiek ir pačių moterų, patiriančių tokį smurtą, tarpe.

Ne visi prievartautojai yra patraukiami baudžiamojon atsakomybėn, nukentėję asmenys nelinkę pranešti dėl daugelio priežasčių apie prievartą dėl baimės, socialinės stigos, nepasitikėjimo teisėtvarkos pareigūnais ar kitų priežasčių.

Švietimas yra esminis seksualinės prievartos prevencijos aspektas, tačiau šalyje jis vykdomas gana epizodiškai, pavienėmis iniciatyvomis, neskiriamas reikiamas finansavimas tokioms veikloms, ypač asmenims dirbantiems su tokiais bylomis – teisėjams ir prokurorams.

Lytinio ugdymo programos mokyklose nenumato neglios situacijų aptarimo ir/arba atskirų užsiėmimų, skirtų mergaitėms/merginoms su negalia (ypač psichosocialine, intelekto negalia) ir/ar jų artimiesiems. Tokio ugdymo/ informavimo stoka daro moteris su negalia ypač pažeidžiamas smurto, seksualinės prievartos atžvilgiu.

Šiais metais pradėtas kurti pagalbos nukentėjusiems nuo seksualinės prievartos centras, kas yra ypač svarbu aukų paramai, visuomenės švietimui, specialistų kompetencijos kėlimui. Tačiau, kad ši pagalba būtų efektyvi, kad paslaugos būtų lengvai pasiekiamos ir nepriklausomos, kad aukos jaustųsi saugios ir gautų reikalingą pagalbą, būtinas nepertraukiamas bei reikiamas finansavimas. Nepakankamas finansavimas ir resursų trūkumas gali apriboti šių paslaugų veiksmingumą.

Vykdomos švietimo ir informacijos kampanijos bei renginiai apie seksualinę prievartą ir lyčių lygybę prisideda prie visuomenės sąmoningumo didinimo, tačiau, kad jos vyktų nuolatos, apimtų visuomenės visumą bei būtų veiksmingos, būtini tiek finansiniai, tiek žmogiškieji resursai.

Policijos ir teisėsaugos institucijos deda pastangas, tačiau joms vis dar trūksta specializuoto pasirengimo, reikiamos kompetencijos bei atsakingo prievartos atvejų nagrinėjimo bei užtikrinimo, kad aukos gautų reikiamą apsaugą.

Tokios tarptautinės konvencijos, kaip Stambulo konvencija, yra svarbios, nes jos nustato standartus seksualinės prievartos aukų apsaugai ir prievartautojų persekiojimui. Tačiau ši konvencija šalyje vis dar nėra ratifikuota kad būtų galima efektyviai spręsti seksualinės prievartos ar smurto lyties pagrindu problemą iš esmės

LMLO rekomenduoja

1. Sprendžiant seksualinės prievartos ar smurto lyties pagrindu problemą remtis integruotu požiūriu į problemos sprendimą, kuriame dalyvauja tiek valstybės institucijos, tiek pilietinė visuomenė. Atlikti teisinę reformą atsakingai peržiūrint galiojančius nacionalinius teisės aktus.
2. Sukurti efektyvias priemones ir teisines procedūras, kad aukos galėtų saugiai pranešti apie seksualinės prievartos, ypač artimoje aplinkoje, atvejus ir gauti teisinę apsaugą
3. Vykdyti švietimo programas, skirtas švietimo institucijoms, visuomenei ir jaunimui apie lyčių lygybės principus ir seksualinės prievartos žalą. Į ugdymo programas integruoti temas, jautrias mergaičių ir moterų su negalia (ypač psichosocialine ir intelekto negalia) situacijai. Organizuoti kampanijas ir renginius, skirtus didinti visuomenės sąmoningumą apie seksualinę prievartą ir jos pasekmes bei skatinti diskusijas visuomenėje apie šią problemą. Vykdyti nuolatinės

²³ Grigaitė, U., Karalius, M., Jankauskaitė, M. 2019. *Tarp asmeninių patirčių ir socialinių „normų“, tarp atpažinimo ir susitaikymo – ekonominis ir seksualinis partnerių smurtas prieš moteris Lietuvoje (Between experience and social 'norms', identification and compliance: economic and sexual intimate partner violence against women in Lithuania)*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Journal of Gender-Based Violence, Vol. 3, No 3. <https://www.ingentaconnect.com/content/tpp/jgbv/2019/00000003/00000003/art00004#expand/collapse>

- prevencines programas, skirtas mokykloms ir universitetams, kad būtų didinamas sąmoningumas apie seksualinę prievartą ir formuojami sveiki santykiai.
4. Sukurti specializuotą pagalbos teikimo sistemą seksualinės prievartos aukoms, kuris teiktų psichosocialinę paramą bei teisinę pagalbą, teikiama nevyriausybinių organizacijų
 5. Stiprinti bendradarbiavimą tarp valstybinio ir nevyriausybinių sektoriaus. Skatinti bendradarbiavimą su kitomis Europos šalimis ir keistis geromis praktikomis seksualinio smurto prevencijos srityje.
 6. Nuolat vykdyti tyrimus ir rinkti statistinius duomenis apie seksualinės prievartos paplitimą, kad būtų galima efektyviau kovoti su šia problema.
 7. Užtikrinti, kad prievartautojai būtų atskaitingi teisei ir bausti pagal galiojančius teisės aktus.
 8. Užtikrinti aukų ir liudytojų apsaugą baudžiamajame procese.
 9. Užtikrinti periodinę prokurorų ir teisėjų nagrinėjamų seksualinės prievartos bylų monitoringą.
 10. Konsultuojantis su SKPC specialistais, parengti Generalinio prokuroro metodines rekomendacijas dėl ikiteisminio tyrimo dėl smurto artimoje aplinkoje atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų.
 11. Papildyti 2016 m. vasario 29 d. Generalinio prokuroro įsakymu Nr. I-63 patvirtintas „Rekomendacijas dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo“, numatant, kad smurto artimoje aplinkoje atvejais ikiteisminio ar teisminio nagrinėjimo metu būtų netaikoma smurtą patyrusio asmens ir smurto pavojų keliančio asmens akistata, siekiant mažinti viktimizacijos apraiškas.
 12. Užtikrinti vaikų, tapusių smurto liudininkais ir gyvenančių smurtinėje aplinkoje, pripažinimą nukentėjusiais ir atitinkamų apsaugos priemonių šiems vaikams paskyrimą. Organizuoti diskusijas dėl nepilnamečių, tapusių smurto liudininkais ir gyvenančių smurtinėje aplinkoje, pripažinimo nukentėjusiais ir atitinkamų apsaugos priemonių šiems vaikams paskyrimo, dalyvaujant Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, specializuotos kompleksinės pagalbos centrų atstovams.
 13. Užtikrinti sistemingą prokurorų ir teisėjų dalyvavimą tarpžinybinėse smurto artimoje aplinkoje apsaugos, pagalbos ir prevencijos darbo grupėse nacionaliniu lygiu.
 14. Ikiteisminio tyrimo procese, vykdant apklausas, vadovautis Europos parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, preambulės 53 punkto bei 20 straipsnio nuostatomis.
 15. Ikiteisminio tyrimo metu skatinti bendradarbiavimą su sveikatos priežiūros įstaigomis, nevyriausybinėmis moterų ir neįgalųjų organizacijomis, siekiant užtikrinti tinkamą ir savalaikį įrodymų surinkimą.

Apsaugos užtikrinimo, pagalbos, paslaugų teikimo bei prevencijos vykdymo sistemos seksualinio smurto artimojoje aplinkoje atveju stoka

Visuomenės nuomonės tyrimai rodo, kad vis dar pakankamai gajūs mitai dėl **seksualinio smurto artimoje aplinkoje**. Tai atspindi mažas besikreipiančių pagalbos moterų/merginų skaičius. Ne visi prievartautojai yra patraukiami baudžiamajon atsakomybėn, nukentėję asmenys nelinkę pranešti dėl daugelio priežasčių apie prievartą dėl baimės, socialinės stigmos ar kitų priežasčių. Visuomenės, asmenų, nukentėjusių nuo seksualinio smurto artimoje aplinkoje informavimas nepakankamas.

Išžagininimas, seksualinis smurtas santuokoje ar partnerystėje nėra išskirtas Baudžiamajame kodekse, todėl tokie seksualinio smurto atvejai dažniausiai netiriami dėl visuomenės nuostatos, kad buvimas partnerystėje/santuokoje reiškia nuolatinį sutikimą seksualiniams santykiams. Baudžiamajame kodekse **seksualinis smurtas artimoje aplinkoje nėra įtvirtintas kaip atskiras nusikaltimas.**

LMLO rekomenduoja:

1. Organizuoti teisėsaugos institucijų pareigūnų, švietimo, sveikatos specialistų mokymus, kaip atpažinti ir įvertinti seksualinio smurto artimoje aplinkoje apraiškas.
2. Taikyti griežtas bausmes smurtautojams už seksualinį smurtą artimoje aplinkoje
3. Užtikrinti savalaikę, tikslinę, specializuotą pagalbą moterims, nukentėjusioms nuo seksualinio smurto artimoje aplinkoje.

Atsakas į smurtą prieš moteris su negalia artimoje aplinkoje

Tarptautiniai duomenys rodo daug didesnę moterų su negalia riziką patirti smurtą artimoje aplinkoje. Lietuvoje tokia statistika neprieinama, nes duomenys negalios pįvui nėra sistemingai fiksuojami visose institucijose, visų pirma – teisėsaugos. Smurto prieš moteris su negalia artimoje aplinkoje problema kol kas yra keliama tik nevyriausybinių organizacijų. Jos siūlo ir sprendimus daugiausia vykdant projektus. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atliktas tyrimas atskleidė, kad tikrasis pagalbos smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims su negalia poreikis nėra aiškus – mažas žmonių su negalia kreipimosi į SKPC skaičius gali rodyti ir smurto latentiškumą. SKPC galimybės užtikrinti pagalbą moterims su negalia yra ribotos dėl patirties, darbuotojų kompetencijos ir resursų trūkumo, įskaitant ir reikalingų patalpoms pritaikyti, bei didelio darbo krūvio. Smurto prieš moteris su negalia latentiškumą patvirtina ir Lietuvos negalios organizacijų atliktas viktimologinis tyrimas, kuriame kviestos dalyvauti moterys su negalia, patyrusios smurtą. Virš 60 proc. tyrime dalyvavusių moterų patiria sisteminių smurtą, kas ketvirta – seksualinį smurtą, tačiau tik 5 proc. tyrimo dalyvių kreipėsi į organizacijas, teikiančias pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo smurto, beveik trečdalis respondenčių, patyrusios smurtą, nesikreipė niekur.

Lygių galimybių kontrolieriaus įstaiga 2023 m. išanalizavusi teisinę bazę, padarė išvadą, kad šiuo metu Lietuvoje veikiančiančiame Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme įžvelgtinas dėmesys negaliai tik per numatomus prieinamumo užtikrinimo ir paslaugų individualizavimo principus. Visgi trūksta aiškių gairių, kaip prieinamumas turėtų būti užtikrinamas, skirtingų negalios situacijų atveju. Taip pat nėra įtvirtinta nuostata, kad moterys su negalia yra pažeidžiama grupė smurto artimoje aplinkoje kontekste ir nedetalizuota, kas lemia šį pažeidžiamumą.

Keletas Lietuvos savivaldybių (Ukmergės r., Aytaus m. ir Jonavos r.), įsitraukusios į Lygių galimybių plėtros centro koordinuojamą projektą, atnaujino koordinuoto institucijų atsako į smurtą artimoje aplinkoje aprašą, veikiantį savivaldybės lygiu, pripažindamos, kad moterys su negalia patiria didesnę smurto artimoje aplinkoje riziką, ypatingai dėl izoliacijos ir apriboto savarankiškumo. Aprašyti konkretūs instrumentai rizikai atpažinti ir numatyti tarpinstitucinio koordinavimo(si) mechanizmai reaguojant specifikai į pranešimą apie smurtą prieš moterį su negalia. Šiai praktikai palaikyti ir plėsti visgi reikalingi papildomi savivaldybių administracijų resursai, taip pat tolimesnės informuotumo kampanijos ir nevyriausybinių organizacijų bei savivaldybių bendradarbiavimas.

LMLO rekomenduoja:

1. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme turi būti aiškiai įvardinta moterų su negalia grupė kaip pažeidžiama smurto artimoje aplinkoje kontekste ir numatytos atsako į smurtą prieš šią visuomenės grupę priemonės.
2. arengti ir valstybės lygiu taikyti gaires smurtui artimoje aplinkoje prieš moteris su negalia atpažinti bei į jį reaguoti negaliai jautriu būdu, įskaitant ir aiškias paslaugų prieinamumo gaires, parengtas atsižvelgiant į negalios rūšis. Tokiomis gairėmis turėtų vadovautis SKPC, teisėsauga, socialinės įstaigos ir kitos institucijos, vykdančios atsaką į smurtą artimoje aplinkoje
3. Sudaryti palankias sąlygas ir skatinti savivaldybes diegti negaliai jautrius koordinuoto atsako į smurtą artimoje aplinkoje algoritmus, bendradarbiaujant su nevyriausybinėmis organizacijomis.
4. Įpareigoti teisėsaugos institucijas rinkti statistinius duomenis apie asmenis, nukentėjusius nuo smurto artimoje aplinkoje, tiek lyties, tiek negalios pjūviais. Taip pat valstybė turi organizuoti tyrimus, reikalingus išsiaiškinti realų smurto prieš moteris su negalia mastą.

Prekyba žmonėmis

Paklausos prostitucijai problema nėra sprendžiama. Stokojama duomenų, nėra susistemintos informacijos apie šį prekybos moteerimis problemos aspektą. Moterys, išnaudojamos prostitucijai, nėra pripažįstamos nukentėjusiomis nuo smurto (seksualinio išnaudojimo aukomis), jų tapatybė nėra saugoma. Administracinių nusižengimų kodekse vartojama kalba išnaudojimą apibūdina kaip paslaugas („prostitucijos paslauga“).

Seksualinis išnaudojimas prostitucijos tikslais bei sekso pirkimas yra daugialypė ir daugiasluoksnė visos visuomenės problema, nuo kurios neproporcingai daug nukenčia moterys ir mergaitės. Nors Administracinių nusižengimų kodekso 487 str. numato atsakomybę tiek už vertimąsi prostitucija, tiek už atlygintinį naudojimąsi prostitucijos, vis dar vadinamomis paslaugomis, Policijos departamento duomenimis 2015–2019 metais administracinėmis baudomis nubausta 799 asmenys už seksualinių paslaugų teikimą, o už atlygintiną naudojimąsi prostitucijos paslaugomis – 104 asmenys. T.y. (88%) atsakomybė taikoma asmenims, besiverčiantiems prostitucija (daugiausia moterims ir merginoms) ir retai (12%) taikoma asmenims, atlygintinai besinaudojantiems prostitucijos paslaugomis (daugiausia vyrams ir vaikinams).

Nevienodas šios teisės normos taikymas, viena vertus, sukelia neigiamas pasekmes moterims ir merginoms prostitucijoje, kita vertus, visuomenėje skleidžia ir palaiko neigiamą požiūrį į moteris prostitucijoje bei neužtikrina, kad pažeidžiamos prostitucijoje esančios moterys būtų apsaugotos ir joms būtų suteikta reikalinga pagalba, būtina, norint pasitraukti iš prievartos situacijų.

Galiojantis teisinis reguliavimas²⁴, kuomet taikoma administracinė atsakomybė už vertimąsi prostitucija, tik apriboja moterų ir merginų galimybes išeiti iš prostitucijos. Teisinio reguliavimo ir teisės normų taikymo praktika yra akivaizdžiai palanki prekeiviams žmonėms bei klientams

LMLO rekomenduoja:

²⁴ [Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas](#). 487 straipsnis. Vertimasis prostitucija, atlygintinis naudojimas prostitucijos paslaugomis

1. Inicijuoti LR administracinių nusižengimų kodekso 487 str. pakeitimo projektą, panaikinant jame numatytą administracinę atsakomybę už vertimąsi prostitucija. Dekriminalizuoti prostitucija besiverčiančias moteris, suteikiant joms reikalingą pagalbą
2. Parengti ir įgyvendinti pasitraukimo iš prostitucijos programas moterims bei sudaryti alternatyvias pajamų gavimo galimybes
3. Pripažinti prostitucijai išnaudojamas moteris kaip smurto aukas ir suteikti joms liudytojų apsaugą baudžiamajame procese
4. Papildyti Lietuvos Respublikos Seimo Rezoliuciją (2014 m. gruodžio 16 d. Nr. XII-1464) dėl baudžiamosios atsakomybės už seksualinių paslaugų pirkimą, įtraukiant rekomendaciją dėl tinkamų prevencijos ir intervencijos priemonių numatymo bei įtraukimo į mokymo programas mokyklos bendruomenės nariams - mokytojams ir kitiems, su vaikais ir jaunimu dirbantiems, specialistams bei mokiniams, nukreiptų į sąmoningumo didinimą ugdant vaikų ir jaunimo požiūrio keitimą į asmens pirkimą/pardavimą, pornografiją ir kitas seksualinio smurto prieš moteris ir mergaites formas tiek paprastoje, tiek elektroninėje erdvėje.

VI. Lyčiųlygybės politikos efektyvumas. Lyčių statistikos stoka. (Baigiamieji pastebėjimai paragrafai 14, 15, 46, 47)

LMLO pastebi, kad vis dažniau lyčių lygybės ir lyčių aspekto integravimo politika pakeičiama į lygių galimybių visiems politiką. Moterų organizacijas neramina tai, kad šie pokyčiai tik pablogins moterų padėtį, pasitarnays kaip stabdys moterų įgalinimui ir faktinei lyčių lygybei. Toks pokytis veda link situacijos, kai moterų diskriminacija taps dar labiau nematoma, užgožta kitos problematikos, mažiau dėmesio, politinės valios, laiko ir finansinių resursų bus skiriama moterų įgalinimui, jų patiriamais iššūkiams ir problemoms spręsti. Moterų padėtis taps paslepta tarp skirtingų diskriminacijos pagrindų įvairovės, talpinamos Lygių galimybių visiems koncepcijoje.

Vienas iš akivaizdžių pavyzdžių – Vyriausybės Septintajame pranešime dėl CEDAW Konvencijos įgyvendinimo informacijoje, pateiktoje pagal CEDAW Konvencijos 2 ir 3 straipsnius, daugiausiai kalbama apie pokyčius, susijusius ne su lyčių lygybės ir moterų įgalinimo politika, o su lygių galimybių visiems politika. Daugelyje punktų kalbama apie lygias galimybes visiems, o ne apie veiksmus moterų diskriminacijai panaikinti ir moterų padėčiai gerinti. Neopaisant to, kad pranešimas teikiamas dėl CEDAW konvencijos įgyvendinimo – **Konvencijos, skirtos būtent moterų diskriminacijos panaikinimui.**

Informacijoje pagal 2 straipsnį galima rasti bendrą informaciją apie teisinius, programinius pokyčius skirtus skatinti lygių galimybių visiems politiką. Tačiau nėra paaiškinama, kaip tai prisodės prie moterų diskriminacijos panaikinimo ir moterų padėties gerinimo. O juk šis Septintasis pranešimas turi koncentruotis būtent į moterų diskriminacijos panaikinimą. Pateikiama informacija paaiškina, kaip lygių galimybių visiems principas bus integruotas į strategines programas ir priemones, bet nieko nekalbama apie horizontalųjį lyčių lygybės principą ir lyčių aspekto integravimą. Toks požiūris tik patvirtina moterų organizacijų nuogastavimą, kad moterų klausimai tampa klausimais tik tarp kitko – pasimetusiais tarp įvairių pagrindų, o horizontalusis lyčių lygybės principas nebėra būtinas taikyti. Deja, tokia neraminanti tendencija pastebima ir kituose šio Septintojo pranešimo punktuose. .

Netgi pateikiant informaciją apie Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015-2021 metų programos įgyvendinimą, atsitiktinai, ar gal ne atsitiktinai, o tendencingai, ši programa įvardinama kaip Lygių galimybių programa, nepaisant to, kad šios programos tikslai ir turinys skirti lyčių lygybei ir

moterų pažangai, o ne lygioms galimybėms visiems. (Pvz., (citata iš Septintojo pranešimo) : “Lygių galimybių programa pratęsta nebuvo dėl naujai priimto strateginio valdymo įstatymo ir poįstatyminių jo aktų, o lyčių lygybės klausimai sprendžiami horizontaliu būdu – perleidžiant atsakomybę į atskirų ministerijų rankas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinuoja horizontaliojo principo „lygios galimybės visiems“ įgyvendinimą ir pažangos stebėseną. 2021-2022 m. SADM derino ministerijų parengtas pažangos priemones ir strateginius dokumentus. Didelė dalis pažangos priemonių veiklų dar nevyksta arba tik pradedamos, todėl jų įtaka lygioms galimybėms bus vertinama ateityje.”) .

Būtina pažymėti ir tai, kad Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa nebegalioja, o naujo lyčių lygybei skirto strateginio dokumento buvo nuspręsta nerengti. Intensyvių ilgalaikų LMLO pastangų dėka galų gale buvo priimtas sprendimas vis dėlto parengti, kad ir žemesnio lygio, kad ir fragmentiška, bet vis dėlto programinį dokumentą, skirtą lyčių lygybei.

Pateiktoje citatoje matomas ir dar vienas neraminantis faktas – ne tik nebelieka lyčių lygybės politikos, bet nebelieka ir lyčių lygybės koordinavimo mechanizmo. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nurodoma, kaip atsakinga už lygių galimybių visiems politiką. O kas atsakingas už lyčių lygybę? Septintajame pranešime minima, kad už lyčių lygybę bus atsakinga kiekviena ministerija. Kas koordinuos šią kompleksinę veiklą? Ar nekoordinuotos, nesistemosios įvairių ministerijų ad hoc iniciatyvos bus pakankamos lyčių lygybės pažangai užtikrinti? O kaip su stebėseną, vertinimu, atsiskaitomybe? O kaip bus užtikrintas bendradarbiavimas su moterų organizacijomis, siekiant faktinės lyčių lygybės?

Moterų organizacijos ištis labai susirūpinę, kaip toks modelis veiks praktikoje. Jei kiekviena ministerija atsakinga už lyčių lygybę ir nėra koordinuojančios institucijos – kas nustatys strateginius tikslus, prioritetus ir kryptis, kaip moterų organizacijos bus įtraukiamos į konsultacijas dėl rengiamų sprendimų, kaip bus įtraukiamos į konkrečių priemonių įgyvendinimą, ar kiekvienos ministerijos nuostatuose bus atspindėta lyčių lygybės funkcija ir atsakomybė už jos įgyvendinimą, kas teks ministerijoms metodinę pagalbą, ar kiekvienoje ministerijoje bus paskirti asmenys lyčių lygybės funkcijoms vykdyti, ar kiekviena ministerija nusimatyti/skirs biudžetą lyčių lygybės priemonėms įgyvendinti ir kaip tam pasitelks moterų organizacijas, kaip bus viešinama atsiskaitomybė už lyčių lygybės priemonių įgyvendinimą, įskaitant konkrečius pasiektus rezultatus, kaip bus sudarytos sąlygos moterų organizacijoms atlikti įgyvendinimo stebėseną ir t.t.

Per ilgą laiką dirbant lyčių lygybės srityje jau buvo susiklostęs patenkinamas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bendradarbiavimo su moterų organizacijomis modelis. Ar planuojama šį modelį pritaikyti kitose ministerijose lyčių lygybės pažangos labui? **Na ir kritinės svarbos klausimas – ar ministerijos iš tikrųjų dirbs su lyčių lygybės klausimais, ar vis dėlto su lygiomis galimybėmis visiems.**

CEDAW komitetas Baigiamuosiuose pastebėjimuose (14 (b) and 15 (b) punktai) išreiškė susirūpinimą, kad lygių galimybių kontrolieriaus įgaliojimai tapo neutralūs lyčių atžvilgiu ir rekomendavo imtis priemonių, siekiant panaikinti lyties neutralumo principą, išsiskynusį lygių galimybių kontrolieriaus įgaliojimuose, ir įsteigti specializuotą į lyčių aspektą atsižvelgiantį skyrių, kad būtų galima geriau apsaugoti moterų ir mergaičių teises bei skatinti lyčių lygybę.

Šiandien moterų organizacijos su nerimu konstatuoja, kad CEDAW komiteto įžvelgta moterų padėčiai pavojinga tendencija jau išplito Vyriausybės lygmeniu. Kaip CEDAW komitetas įvertins šį pokytį, keičiantį moterų diskriminacijos panaikinimo ir moterų įgalinimo politiką **į apibendrintą lygių galimybių visiems politiką, kur moterų klausimai paslėpti *inter alia*?**

Lyčių statistikos stoka.

LMLO atkreipia dėmesį, kad nuo 2017 metų nebėra leidžiamas oficialiosios statistikos leidinys Moterys ir vyrai Lietuvoje, kuris talpino detalią ir išsamią nuolat atnaujinamą statistiką apie lyčių padėties skirtumus daugelyje sričių – užimtumo, švietimo, demografijos, sprendimų priėmimo ir daugelyje kitų sričių. Atnaujintas oficialiosios statistikos portalas, lyčių lygybės sekcija <https://osp.stat.gov.lt/lyciu-lygybe> apima tik itin ribotą lyčių lygybės rodiklių skaičių ir neretu atveju net ir šis ribotas rodiklių skaičius nematuoja moterų ir vyrų padėties atotrūkio rodikliais daugelyje sričių, kaip kad profesinės ir sektorinės darbo rinkos segregacijos pagal lytį, ar moterų ir vyrų skiriamą laiką neapmokamam darbui namuose ir ypač pagyvenusiųjų ir neįgaliųjų šeimos narių priežiūrai. Ribota lyčių statistika neleidžia identifikuoti, stebėti, analizuoti lyčių (ne)lygybės padėties daugeliu aspektų, atlikti pokyčių palyginimus. **Nelygybė tampa paslėptu, nematomu reiškiniu.**

LMLO rekomenduoja

1. Atnaujinti ankstesnį kasmetinį leidinį Moterys ir vyrai Lietuvoje, talpinanti išsamią ir detalią lyčių statistiką įvairiose srityse, įskaitant pagal metus, leidžiantį stebėti padėties pokyčius. Atnaujintas leidinys Moterys ir vyrai Lietuvoje turi apimti visas anksčiau kasmet leidžiamame leidinyje apimtas sritis pagal lytį, įskaitant galimybę palyginti lyčių padėties skirtumų rodiklius su analogiškais ankstesnių metų rodikliais, ir papildytas nauja problematika. Šis Leidinys turi būti pateiktas vartotojams palankiu formatu, kaip kad buvo pateikiamas ankstesnis leidinys. Talpinti šį leidinį lengvai aptinkamoje, matomoje ir prieinamoje vietoje.
2. Užtikrinti aiškią takoskyrą tarp lyčių lygybės politikos ir lygių galimybių visiems politikos, užtikrinti efektyvų lyčių aspekto integravimą kartu su specialių priemonių, skirtų moterų įgalinimui ir faktinei lyčių lygybei efektyviu įgyvendinimu. Užtikrinti lyčių aspekto integravimą horizontaliuoju prioritetu visuose lygių galimybių visiems politikos aspektuose.
3. Užtikrinti privalomą ex-ante and post-ante poveikio lytims vertinimą visiems vyriausybės ir vietis savivaldos sprendimams, kur tinkama
4. Užtikrinti strateginio požiūrio į lyčių lygybės politiką tęstinumą parengiant naują lyčių lygybės strategiją, nustatančią lyčių lygybės tikslus, prioritetines kryptis, įgyvendinimo, stebėsenos, vertinimo, atsiskaitomybės mechanizmus ir moterų organizacijų įtraukimą
5. Užtikrinti nuolatinį sistemingą gebėjimų lyčių lygybės srityje stiprinimą valstybės ir savivaldybių įvairių sričių specialistams ir vadovams, įskaitant apie lyčių lygybės priemones, jų įgyvendinimą praktikoje, lyčių aspekto integravimo būdus, metodus ir instrumentus, įskaitant lytims jautrų biudžetą ir poveikio lytims vertinimą.